

MOKSLO LIETUVA

2007 m. spalio 4–17 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 17(373)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Kalendorius teatro gerbėjams nešykšti jubiliejų: praėjusiais metais buvo minimos Romualdo Juknevičiaus (1906 10 18–1963 04 13), šiemet Juozo Miltinio (1907 09 03–1994 07 13) 100-osios gimimo metinės. Pagal minėjimo užmojų šiems lietuviškojo teatro korifėjams skirtiems renginiams, ko gero, nenusileido ir pirmojo lietuviško spektaklio Telšiuose 100-mečio minėjimas. Tiksliau – du minėjimai. Rugsėjo 3–4 d. vyko teatrinis festivalis *Iš šimtmečio sėklų išaugom*, kuriame spektaklius rodė Panevėžio lėlių vežimo, Kalvarijos *Titnago*, Pasvalio krašto muziejaus, Rygos jaunimo dramos teatrai ir, žinoma, šeiminkai – Telšių Žemaitės dramos teatras. Rugsėjo 12–15 d. pirmojo lietuviško spektaklio Telšiuose šimtmetis labai turiningai ir plačiai įprasmintas tarptautiniu profesionalių teatrų festivaliu–forumu, kuris būtų padaręs garbę ir mūsų didiesiems miestams.

Skaitykite 8 p.

Klasika ir modernumas... Scena iš Telšių Žemaitės dramos teatro Jaunimo studijos „Aglia“ spektaklio „Trys mylinčios“ (pagal Žemaitę, režisierė Laima Adomaitienė)

Rusijoje domimasi Marijos Gimbutienės paveldu

Mokslo Lietuvos redakcijoje apsilankė žurnalistė Kornelija Jankauskaitė, su kuria bendraujame ne vienus metus, mat spausdintame pašnekesį *Kelias pas Mariją* apie prof. Mariją Gimbutienę (2006 m. Nr. 4, p. 10–11 ir Nr. 5, p. 12–13). K. Jankauskaičiai yra tekę kurį laiką gyventi M. Gimbutienės namuose Kalifornijoje, JAV. Blogėjant sveikatai, profesorei reikėjo pagalbininkės, tuo labiau, kad spaudai rengė knygą *Deivės civilizacija*. Kornelijai teko atsakinėti į mokslininkai rašomus laiškus, tvarkyti jos archy-

vą, atlikti būtiniausius buitinius darbus.

2005 m. pasirodė Kornelijos Jankauskaitės ir Živilės Gimbutaitės sudaryta knyga *Marija Gimbutienė... iš laiškų ir prisiminimų*. Knyga gausiai iliustruota, ji – puikus šaltinis tyrinėtojams ir visiems, kuriems rūpi pažinti vienos žymiausių lietuvių mokslininkų, archeomitologijos mokslo kūrėjos, Senosios Europos civilizacijos atradėjos gyvenimą ir mokslinės veiklos kelią. Ne tiek jau daug galėtume išvardyti pasaulio mokslininkų, kuriems priklauso naujos, ligi tol nežinotos civilizacijos

atradėjo vardas. Viena iš jų yra lietuvė Marija Gimbutienė.

Šį kartą *Mokslo Lietuvos* redakcijoje Kornelija Jankauskaitė pasirodė su nauja, Maskvoje rusų kalba išleista Marijos Gimbutienės knyga *Didžiosios Deivės civilizacija: Senosios Europos pasaulis (The Civilization of the Goddess: The World of Old Europe)*. Ši 1991 m. M. Gimbutienės San Franciske išleista knyga 1993 m. pelnė Enisfildo-Vulfo (Anisfield-Wolf) premiją, kuri JAV nuo 1935 m. skiriama už žymiausių pasaulio kultūros istorijos tyrimus.

Dabar šis veikalas pasiekė Rusijos skaitytoją. Knygos leidybą inicijavo Socialinės ir genderinės (*gender* – lyčių lygybė) politikos institutas. Leidybos projektas inicijuotas ir remtas Atviros visuomenės instituto (Soroso fondo – Rusija) Moterų tinklo ir Leidybos programų. Į rusų kalbą šią knygą išvertė, parengė spaudai ir išleido Rusijos politinės enciklopedijos leidykla. Knyga pasirodė serijoje *Genderinė kolekcija – užsienio klasika*.

Nukelta į 7 p.

2–3 p.

KAIP BUS
FINANSUOJAMI
MOKSLINIAI
TYRIMAI

3, 15 p.

UNIVERSITETŲ
DVASINGU-
MAS IR PRAG-
MATIŠKUMAS

12 p.

SAVOJO
TAPATUMO
PAIEŠKOSE

13 p.

AUKSO
KNYGA

14 p.

ETNOKOSMO-
LOGIJOS
MUZIEJUS
PLEČIASI

Kaip bus finansuojami moksliniai tyrimai

Su Lietuvos mokslo tarybos pirmininku prof. habil. dr. Eugenijumi BUTKUMI kalbamės apie siūlomą mokslinių tyrimų politinės formavimo ir įgyvendinimo sistemą, kuri turėtų būti pradėta įgyvendinti 2008-aisiais metais. Programinio konkursinio mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų finansavimo pasiūlymus bei rekomendacijas vykdančią bendrą Lietuvos mokslo tarybos, Švietimo ir mokslo, Ūkio ministerijų Europos Sąjungos Struktūrinių fondų projektą* parengė UAB *Europarama* ir *The CIRCA Group Europe Ltd*. Prieš tai rengėjai išnagrinėjo ir atliko 15 Europos šalių mokslo finansavimo modelių analizę bei 5 šalių (Airijos, Danijos, Italijos, Nyderlandų ir Suomijos) detalią analizę. Išleisti analizei, perspektyvoms ir pasiūlymams bei rekomendacijoms skirti leidinukai.

Kodėl reikia naujos finansavimo sistemos

Gerbiamasis, Profesoriau, kodėl reikia keisti šalyje esančių mokslinių tyrimų finansavimo sistemą?

Vienintelio atsakymo gal ir nėra, bet panagrinėję ES šalių praktiką matome, kad nuo institucinio prie lankstesnio finansavimo pereinama dažniausiai pagal programų finansavimą konkursų būdu. Paprastai valstybė skelbia užsakymus atlikti tam tikrus tyrimus, kuriuos gali vykdyti ne vienos institucijos mokslininkai, todėl jie būriasi į laikinas tyrėjų grupes. Tai gi finansavimo sistema tampa lankstesnė.

Lietuvoje moksliniai tyrimai kol kas daugiausia vykdomi per institucijas, kurios yra finansuojamos valstybės, bet ne konkretūs nauji projektai ir darbai. Šiomet Lietuvoje lankėsi ES Atviro koordinavimo grupės ekspertai, jie analizavo esamą mūsų šalies (kaip ir kai kurių kitų šalių) mokslinių tyrimų schemą. Išvados buvo pristatytos Lietuvos Vyriausybėje. Buvo išsakyta mintis, kad dabar gyvuojanti mokslinių tyrimų schema jau neatitinka šiuolaikinių reikalavimų, neskatina atsirasti naujovėms moksle. Mokslininkai kartais tiesiog vengia ar nesiryžta imtis rizikingesnių tyrimų. Šią išvadą ES ekspertai pristatė ir ES Konkurencingumo taryboje, kur renkasi šalių vadovai.

Atsižvelgiant į šiuos siūlymus, taip pat ir į projektą, kurį Lietuvos mokslo taryba vykdo su LR Švietimo ir mokslo ministerija bei Ūkio ministerija, buvo parengtos programinio konkursinio mokslinių tyrimų finansavimo rekomendacijos.

Kaip bus su baziniu ilgalaikiu tyrimų finansavimu per mokslo institucijas? Projektai nėra ilgalaikiai, o kai kurie fundamentiniai tyrimai gali tęstis net ištisus dešimtmečius.

Dalis finansavimo bet kuriuo atveju ir toliau bus skiriama instituci-

joms. Pavyzdžiui, gali būti nuspręsta, kad 80 proc. mokslinių tyrimų finansavimo bus skiriama per institucijas kaip bazinis finansavimas. Likusi dalis – 20 proc. – turėtų būti skiriama per konkursus.

Bet juk kai kurie projektai ir šiuo metu finansuojami per konkursus, o Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo veikla kaip tik pagal toki finansavimo modelį ir veikia.

Labai gerai, kad šis Fondas per programas konkursų keliu finansuoja mokslinius tyrimus. Tačiau ta dalis Lietuvoje sudaro tik labai nedidelę dalį, maždaug 6 proc. nuo viso mokslinių tyrimų finansavimo. Likusieji 94 proc. skiriami kaip bazinis finansavimas institucijoms. Lietuva yra paskutinėje vietoje tarp ES valstybių, kuri mokslines tyrimų lėšas skiria konkursiniu būdu.

Nauja metodika palies ir struktūrinius fondus

Ar daug nukentės bazinis mokslinių tyrimų finansavimas, kai 20 proc. viso finansavimo bus nukreipta per konkursus?

Nenukentės, kadangi 80 proc. finansavimo bet kuriuo atveju institucijoms garantuojama. Tiesa, šiandien garantuojama 94 proc. Kadangi bendras finansavimas moksliniams tyrimams kasmet šiek tiek didėja, tai to sumažėjimo institucijos iškart neturėtų pajauti. Kitas dalykas, kad kai kurioms institucijoms tas finansavimas sumažėjo, nes tam tikrą lėšų dalį bandoma perskirstyti pagal siūlomą naują metodiką. Siekiame didinti konkursinio finansavimo dalį bendrame tyrimų finansavime, bet Seime ir Vyriausybėje visada atsiranda užtarėjų tiems, kurie norėtų veikti pagal seną lėšų skyrimo metodiką.

Nauja metodika, jeigu ji bus priimta, yra labai aktuali skirstant Lietuvą pasiekiančias ES struktūrinių fondų lėšas.

Vadinasi, kalba vyksta ne vien apie mokslinės tyrimo finansavimo dalies per konkursus didinimą, bet ir apie ES struktūrinių fondų lėšų skyrimą?

LR Seimui yra pateiktas LR Mokslo ir studijų įstatymo 11 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas. Jame apibrėžiamas Lietuvos mokslo tarybos statusas, struktūra, numatytas ir toks punktas: „Lietuvos mokslo taryba dalyvauja įgyvendinant mokslinių tyrimų sistemos žmogiškųjų išteklių plėtrai skirtas Europos Sąjungos struktūrinių fondų programas, pagal programas atliekamų mokslinių tyrimų finansavimą ir vertina Lietuvoje vykdomą mokslinę veiklą.“ Pagal numatomą projektą Lietuvos mokslo tarybą sudarytų valdyba ir du ekspertų komitetai: Humanitarinių ir socialinių mokslų komitetas bei Gamtos ir technikos mokslų komitetas.

Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. habil. dr. Eugenijus Butkus

Jeigu laikytumės ligi šiol galiojančio principo, tai į Lietuvą ateinančias gana dideles ES struktūrinių fondų lėšas tektų visiems padalyti po truputį. Ar tai užtikrintų naują Lietuvos mokslo kokybę? Abejoju. Visame pasaulyje stengiamasi daugiausia finansuoti geriausius kolektyvus ir mokslininkus. Nesugebantys ar nenorintys konkuruoti, ir ypač jei tyrimai neatitinka valstybės poreikių, po truputį turi trauktis į nuošalę arba privalo restruktūrizuoti.

Tyrėjas tyrėjui nelygu ir iš visų reikalauti, kad savo tyrimais stebintų pasaulį – to nėra ir nebus niekada. Ar siūlomoje finansavimo sistemoje numatyta, kaip padėti ugdyti mūsų mokslinių grupių narių gebėjimus, kaip skatinti juos įtraukti į programinį konkursinį finansavimą?

Neginčiju, kad tyrėjus reikia pratinti prie konkursinio finansavimo, bet 17 nepriklausomos valstybės gyvavimo metų ar nebuvo pakankamas laikas įprasti? Manau, pakankamas. Jeigu sistemai per tą laiką nepradėjome keisti viso proceso, tai dabar teks visą tai atlikti pakankamai radikalčiai. Kito kelio nėra. Lietuva atsilieka nuo kitų ES šalių pagal daugelį parametrų, tad būtina tą atsilikimą šalinti. Jeigu pripažįstame, kad mokslas privalo tarnauti valstybės tikslams ir Lisabonos strategijos įgyvendinimui, tai reikia imtis greitų ir net radikalių žingsnių, antraip atsilikimas tik gilės.

Tai nėra neskausmingas procesas, bet visi moksle esantys darbuotojai naujojoje finansavimo sistemoje tikrai galės rasti savo vietą. Kai kurie tyrėjai gal sunkokai persiorientuos prie naujos sistemos, bet tą būtina padaryti. Pavyzdį rodo krepšininkai: konkuruodami su garsiau-

siomis Europos šalių rinktinėmis, jie įrodė, kad verti būti tarp pirmųjų. To paties norime ir iš mokslininkų. Konkurencija yra variklis, o mokslininkams tenka konkuruoti Europos mokslo erdvėje. Sklendimas vien savo pačių erdvėje veda prie atsilikimo. O tokių mokslo institucijų dar yra.

Norėtusi dar didesnės skvarbos

Kas trukdė per kone 17 nepriklausomybės metų mokslinių tyrimų projektinio finansavimo procentą gerokai kilstelėti?

Buvo daug veiksmų, o bene pagrindinis – ligi šiol valstybėje apskritai nebuvo suvoktas mokslo vaidmuo. Europa tikrai jau gerą dešimt metų tą suvokia, tai mes pastebime ir per Bendrąsias programas, į kurias integruojamos didelės įvairių šalių mokslo pajėgos. Pradėję bendrauti Europos mokslo erdvėje, iškart pamatėme, kur atsilikame, ir atsilikimas gilėja. Mūsų silpna vieta – nesugebame įsitraukti į tas programas, nesugebame pasiūlyti naujų idėjų. Kitaip tariant, nesugebame konkuruoti.

Prastas mokslas, ar kitos priežastys?

Kartais taip atsitinka dėl nepakankamo mokslo lygio, bet kartais nemokame pristatyti pasiektų rezultatų. Ne visada sugebame užmegzti ryšius su partneriais Europoje ir kitose pasaulio šalyse.

Yra ir puikių pavyzdžių. Antai Teorinės fizikos ir astronomijos instituto astronomai jau pripažįstami pasaulyje. Dabar jie ėmėsi leisti žurnalą *Baltic Journal of Astronomy*, kuris labai greitai pateko į ISI sąrašus, žurnale spausdinasi viso pasaulio astronomai. Štai astronomas Rimvydas Janulis su grupe ki-

tų šalių astronomų straipsnių apie naujų planetų atradimą išspausdino žurnale *Nature*. Aukščiausio lygio tarptautinis pripažinimas. Galėčiau paminėti kai kurias matematikos kryptis, kuriose lietuvių darbai susilaukė plataus pripažinimo. Arba štai habil. dr. Ingė Lukšaitės knyga *Reformacija Lietuvoje* išleista Vokietijoje, dabar leidžiama dar viena knyga.

Vadinasi, Lietuvos mokslas turi potencialą, kai kuriais atvejais visai neblogą. Tačiau tos tarptautinės skvarbos norėtusi didesnės.

Į tarptautinius vandenį išplaukia mokslo viršūnės, bet kad jos atsirastų būtina kritinė masė. Ją taip pat reikia palaikyti.

Palaikyti reikia visus, bet labiau finansuoti tuos, kurie sugeba plačiau reikštis. Taip yra visame pasaulyje. Nefinansuosime tų krypčių, kurios nei Lietuvos poreikiais, nei Europos masteliais nėra aukšto lygio.

Prasideda drastiškų sprendimų metas?

Nepavadinčiau jo drastiškuoju, nes į naują finansavimo sistemą turi būti pereinama nuosekliai, palaipsniui. Juk nesakome, kad per konkursus 50 proc. tyrimų pradėkime finansuoti.

Tiesa apie ekspertus

Kalbėdami apie mokslinių tyrimų finansavimą mintyje dažniausiai turime lėšas iš valstybės biudžeto. O šalies ūkio sektorius?

Galima apgailestauti, kad Lietuvos ūkio sektorius labai menkai šiandien prisideda prie Lietuvos mokslo finansavimo. Taip yra dėl susiklosčiusių tradicijų ir dėl nesuvokimo, kad toks ūkis, kuris nesiremia mokslu, negali ilgai būti konkurencingas. Bijau būti blogu pranašu, bet neužilgo pajusime silpnas Lietuvos pramonės vietas. Rezervai turi eiti iš mokslo naujovių, o mokslu šiandieninė šalies pramonė menkai remiasi.

LR ūkio ministerija, matyt, visai neatsitiktinai yra šio mokslinių tyrimų finansavimo naujos metodikos projekto dalyvė? Matyt, ministerijai rūpi taikomas tyrimų aspektas.

Tikrasis suinteresuotumas paaiškės, kai reikės taikyti projekto rezultatus. Pagal būsimą finansinę perspektyvą inovacijoms taikyti skirtos nemažos lėšos.

Ūkio ministerija įmonėms gali taikyti tik „meduolio“ politiką, o Lietuvos mokslo taryba – ir „botago“, ir „meduolio“ politiką.

Pirmiausia – „meduolio“ politiką, nors ateityje neišvengiamai bus ir „botagas“ siekiant tyrėjų pastangas nukreipti valstybės norima linkme. Bet tik tada, jeigu sistema sunkiai eis prie naujų finansavimo ir veiklos principų.

Fundamentiniams ar taikomiesiems darbams pirmiausiai bus taikomas naujasis mokslinių tyrimų finansavimo modelis?

Programinių konkursinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros finansavimo modelis bus taikomas be išimčių visiems mokslams. Vienus tame modelyje apjungiami į fundamentinius ir taikomuosius, kitus – į technologinius ir inovacinius tyrimus.

Fundamentiniai darbai, kaip aišku ir iš pavadinimo, turi ilgalaikį ir fundamentalų pobūdį kaupiant naujas žinias, jas perteikiant studentams. Taikomųjų tyrimų taikymo efektas nėra konkretizuotas laike – turi tolimesnę perspektyvą. Nekeliamas reikalavimas tiems tyri-

* Projektas „Galimybių studija Programinis – konkursinis MTEP finansavimo modelis finansuojamas pagal Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento 2 prioriteto Žmogiškųjų išteklių plėtra 2.5 priemonę Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje.“

Pradžia Nr. 15

Apie aukštojo mokslo reformą, kurią šiandien kiekvienas įsivaizduoja savaip, kalbamės su Lietuvos mokslininkų sąjungos pirminku, Aukštojo mokslo tarybos prie LR švietimo ir mokslo ministerijos pirmininku, Mykolo Romerio universiteto Politikos mokslų katedros vedėju doc. dr. ANTANU KULAKAUSKU.

Kai filologai reikalingi tik patiems filologams

Siūlau prisiminti sąvoką, kurios nemini aukštojo mokslo reforma susirūpinusios partijos ar aukštieji valdininkai. Mintyje turiu universiteto dvasią, šiaip jau gana mistišką sąvoką. Kaip Jūs ją apibūdintumėte? Tai universiteto žmones vienijantis ir bendrumą užtikrinantis jausmas?

Išties svarbu suvokti universiteto misiją. Neužtenka, kad ji būtų vien deklaruojama universiteto tinklalapyje. Ji turi būti bent didžios dalies universitete dirbančiųjų mąstysenos dalimi, turi veikti kasdieniame gyvenime. Štai tokią universiteto žmones vienijantį bendrumą jausmą vadinčiau universiteto dvasia. Universiteto dvasios suvokimas reiškia bendrumo jausmo siekį tarp skirtingų mokslo šakų atstovų – matematikų, istorikų, ekonomistų, filologų ir kitų, o ne vien konkurencijos siekį ir skatinimą. Tik dvasia turi būti veikli – reikšintis bendravimu ir bendradarbiavimu.

Kiek tos universiteto dvasios, siekių bendrumo esama mūsų universitetuose? Kad jos nėra politikų ar

valdininkų retorikoje, tai nieko stebėtina. Būtų keista, jeigu ministras ar ministrė prabiltų tokiomis kategorijomis. Pagalvotume, gal tai vyskupo ar kardinolo balsas.

Universiteto dvasios nebuvimą rodo kad ir toks faktas, kad Filologijos fakultetas bankrutuoja. Tai jau ne tik fakulteto, bet ir viso universiteto bėda. Nenoriu kaltinti nei rektoriaus, nei atskirų asmenų, bet

Filologijos fakulteto atsidūrimas ties bankroto riba rodo, kad universiteto dvasia šioje Alma mater išblėsus. Žinoma, galima sakyti, kad Filologijos fakultetas pažeidė „žaidimo“ ar veiklos taisykles ir todėl smigo į duobę. Viena iš „bankroto“ priežasčių atrodo yra ta, kad fakultete per daug profesorių. Kadangi finansavimas skiriamas pagal vidutinį dėstytojų ir studentų santykį, tai

profesoriams gali užtekti lėšų tik tada, kai jų bus ne daugiau kaip 10–15 proc. nuo visų dėstytojų skaičiaus. Kitaip tariant, jeigu profesorių būtų tik penki, tai fakultetas nebankrutuotų, o kai 10 ar daugiau – bankrutuojama.

Visi kalti, bet ne filologai? Ar ne jų pirma priedermė ir yra savąjį Alma mater pripildyti tos universitetinės dvasios, be kurios net ir ši institucija pra-

randa kai ką labai svarbaus, kas ją visais laikais ir prie įvairių santvarkų išskirdavo iš kitų aukštųjų mokyklų?

Nežinau ar filologai mano, kad matematikai ar fizikai kalti dėl jų apverktinos padėties. Bet universitetinė dvasia, neklestėjusi ir sovietmečiu, dabar apskritai baigia išnykti. Sovietiniais laikais niekas apie tokias problemas, su kuriomis susidūrė Vilniaus universiteto filologai net nesuimaštydavo, nes buvo griežtai nustatyta struktūra, etatų skaičius ir finansavimas: jeigu pavykdavo „pramušti“ papildomą etatą, tai jokio rūpesčio dėl jo finansavimo nekildavo. Buvo etatas – buvo ir finansavimas, išbraukdavo etatą – nuimdavo ir pinigų. Toks buvo administravimas.

O dabar etatų skaičių ir finansavimo struktūrą universitetas nustato pats. Tai jau vadybos reikalas saktis. Bet universitete reikia, kad va-

dybininkai jaustų ir dvasią. Deja, dvasia susigūžusi, o vadyba tokia, kurios reikia universitetams, dar negimusi. Iš esmės tai tėra tik administravimas.

Universiteto daromi „daiktai“

Yra apie ką pagalvoti. Ar Jums neatrodo, kad jeigu žmogui to dvasingumo neduota, tai nieko nepadarysi, iš tuščio į kiaurą neįliesi. Panašiai kaip su gabumais ir talentu. Žmogui duota arba ne.

Reikia, kad universitetuose būtų erdvė, kurioje bendrautų skirtingų disciplinų žmonės, taip pat ir tie, kurie atlieka vadybos funkcijas. Jeigu vadybininkai įsivaizduoja atliekantys botago funkciją, tai jie bus tik įrankiai, vykdančios gamybos užduotis. O gamyba yra daikto padarymas.

Cedimino Zemlicko nuotrauka

Dailininko Petro Repšio sieninė tapyba Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą pripildo ypatingos meninės dvasios

Nukelta į 15 p.

mams būtinai virsti baigtiniu produktu.

Kita tyrimų rūšis – technologiniai ir inovatyvūs projektai. Iš jų laukiama konkretaus rezultato per apibrėžtą, tarkime, kelerių metų laikotarpį.

Kas vertins projektus?

Kaip ir visame pasaulyje – tarptautiniai ekspertai, kurie slaptai vertins pateiktus projektus. Galiu pripažinti, kad kol kas Lietuvoje priimta ekspertavimo sistema nėra be trūkumų, todėl neišvengiama interesų konflikto, subjektyvumo, tam tikrų interesų reiškimosi, abejonių dėl vertinimo skaidrumo, objektyvumo, patikimumo ir t. t. Kol kas ši sistema šlubuoja. Deja, mūsų ekspertai dar ne visada įstengia atsirišti nuo institucinio atstovavimo principo. Ši siūloma finansavimo sistema pradės sėkmingai veikti tik tada, jei bus užtikrinta objektyvi nešališka ekspertizė. Tam reikia telktis užsienio ekspertus. Nė vienoje tokio dydžio valstybėje kaip Lietuva ir net didesnėse (Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje) nesinaudojama vien tos šalies ekspertų paslaugomis.

Ekspertams teks mokėti, ir ne pagal Lietuvos, bet jų šalyje priimtus įkainius?

Tai klaidinanti nuomonė. Pasaulyje niekur nėra ekspertams mokama, išskyrus Europos Komisijos ekspertus – tai ES biurokratijos pasireiškimas. Visi kiti ekspertai – mokslinių straipsnių ir mokslinių projektų – dirba nemokamai. Jiems tenka apmokėti kelionės ir pragyvenimo išlaidas – viskas. Už jo darbą ekspertams nemokama. Nežinau, kas skleidžia kitą nuomonę. Man yra tekę kalbėtis su ES mokslo tarybų ir atitinkamų mokslo institucijų vadovais ir atstovais, jie visi pasirengę mums padėti, bet jiems trūksta iš mūsų ženklo. Deja, jo kol kas nebuvo.

Humanitarai nebus apeiti

Ar technologinių inovacinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros projektus galės teikti humanitarai? Juk Lietuvių kalbos institutas kartu su Matematikos ir informatikos instituto informatikais skaitmenizuodami lietuvių kalbos ar lietuvių liaudies dainų lobius ar ne ta eksperimentine plėtra užsiima?

Be abejonės. Aš matau ir dar platesnes socialinės plėtros galimybes, tad daugelis humanitarinių ir socialinių mokslų atstovų ten tikrai turės ką veikti. Jokių apribojimų humanitarams neturėtų būti. Labai ge-

rai kai tyrėjai bendrauja su informatikais, inžinieriais – to reikia. Daugeliu atveju tokio bendradarbiavimo dar trūksta. Skatinti reikia visais įmanomais būdais, taip pat ir finansais.

Kiek šiandien patys Lietuvos mokslininkai suinteresuoti naujos tyrimų finansavimo sistemos diegimu? O gal tai tėra užsienio ekspertų siūlymas, bet ne mūsų žmonių pajausta būtinybė?

Sutinku, kad mokslininkų atlyginimai nėra dideli, bet jeigu per projektus mokslininkas gali gauti dvigubai, tai jau efektas ir stimulas kitiems. Niekas prievarta nevers teikti pasiūlymų projektiniam finansavimui gauti, bet tokia galimybė bus, tai kodėl ja nepasinaudojus. Norintys per projektus įgyvendinti savo idėjas, tarp jų ir norintys grįžti iš užsienio, dabar tokią galimybę įgyis. Jauni žmonės, kurių jau nemažai grįžo iš užsienio, net stebisi, kad lėšų galima gauti ir nekonkuruojant dėl jų. Jiems rengti ir pateikti projektus – įprasta mokslininko gyvenimo dalis. Taip yra užsienyje, prie to teks įprasti ir mums.

Tikėsimės, kad socialinių mokslų atstovai neprasnaus progos ir padarys išsamią analizę, kaip keičiasi Lietuvos mokslas pradėjus taikyti naują tyrimų

finansavimo metodiką. Kaip keičiasi pačių tyrėjų suinteresuotumas, žmonių santykiai, motyvacija ir daug kitų socialinio gyvenimo parametrų.

Ko gero, būtų įdomu ir naudinga tokią analizę atlikti. Juk negalime išsprauti žmones į schemą ir nesidomėti pasekmėmis. Juk ir prieš pradėdami šį projektą vykdytojai apklausė mokslininkus ir ūkio atstovus, kaip dabartinė situacija atliepia vienų ir kitų lūkesčiams, interesams. Kai kurios studijos parengtos, neabejojau, kad atsiras ir naujų.

Kaip mūsų mokslo institucijos, mokslininkai turėtų rengtis naujai moklinei tyrimų finansavimo metodikai?

Reikia rengtis konkuruoti, vadinausi peržiūrinti savo darbų tematiką, įvertinti, kokie tos srities ir krypties tyrimai aktualūs pasaulyje, ypač fizinių, biomedicininų, technologinių mokslų srityse. Tai nėra paprastos prognozės, bet įmanomos. Vargu ar kas ginčys, kad su naujais energetiniais šaltiniais susiję tyrimai yra perspektyvūs. Štai tokių sričių ir reikia ieškoti.

Šiandieniniam mokslininkui privalu būti tarptautinės mokslo „virtuvės“ reikalu žinovu?

Būtinai. Šiandien nepakanka vien darbštumu ir sugebėjimu dirb-

ti archyve ar bibliotekoje. Reikia plataus požiūrio, vykstančių pokyčių mokslo pasaulyje gero supratimo. Globalizacijos iššūkius reikia priimti, nes pasislėpti nepavyks.

Ar įgyvendinus naują mokslinę tyrimų finansavimo metodiką bus galima jungtis į tarptautinius tyrimų kolektyvus?

Taip, ir net bus skatinama. Dabar Lietuvos mokslo taryba pradeda rengti nacionalinių programų studiją. Nuostatose rašoma: jeigu jos vykdymui reikia pasitelkti užsienio mokslininkus, tai tas įmanoma, bet visą koordinaciją pirmiausia vykdys Lietuvos mokslininkai. Juk lietuviai tyrėjai dirba daugelyje šalių. Sienų moksle neturi būti. Bet ir negalima viską atiduoti tik atvirai konkurencijai.

Kas vadovaus įgyvendinant tą finansavimo modelį?

Viena iš institucijų – Lietuvos mokslo taryba, tiesa, reorganizuota.

Ką gi, ačiū už išsamius paaiškinimus. Visi esame tam tikroje reorganizacijos būsenoje: mokslinių tyrimų finansavimo dalykai ir net pačios Lietuvos mokslo tarybos veikla. Leiskite palinkėti sėkmės visiems, kurių laukia pertvarka.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Pabaiga, pradžia Nr. 16

Ukrainos Respublikos Nepriklausomybės dienos proga toliau kalbiname Ukrainos nepaprastą ir įgaliotą ambasadorių Lietuvoje BORISĄ KLIMČIUKĄ

Dėkingi Estijai

Neseni praėjusio pavasario įvykiai Estijoje parodė, kad Rusija nesitaiksto su savo pozicijų netektimi Baltijos valstybėse. Įtampai eskaluoti tin-ka įvairios dingstys, o pasaulio politikoje tai nėra naujovė. Kokia šiuo požiūriu yra Ukrainos pozicija?

Mes įdėmiai stebėjome įvykius Estijoje. Mano nuomone, paminklo žuvusiems kariams perkėlimas iš miesto centro į kapines yra normalus dalykas. Jeigu Talino miesto valdžia nusprendė, kad taip bus geriau, tai yra teisėtas sprendimas. Tuo labiau, kad Estijos valstybė su visa derama pagarba palaidojo žuvusiųjų palaikus, perkėlė ir miesto centre stovėjusį memorialinį paminklą. Dviejų žuvusių karių palaikai pagarbiai buvo perkelti į Ukrainą, nes to pageidavo žuvusiųjų palikuonys. Mes esame dėkingi Estijos vyriausybei už įvairiapusią pagalbą, palaikų eskhumaciją ir jų perkėlimą į Ukrainą. Jokių problemų neiškilo, priešingai, viskas buvo padaryta labai civilizuotai. Negalima politikuoti prie žmonių palaikų. Galiu suprasti, kad tie žuvusieji karo metu sąlygomis buvo laidojami visur – aikštėse, skveruose, bet mūsų dienomis palaidotųjų rimties vieta turi būti kapinėse.

Unikalūs paminklas Kovelyje

Ukrainoje, ypač pirmaisiais nepriklausomybės metais, buvo karštai diskutuojama: minėti ar neminėti gegužės 9-ąją, kaip pergalės prieš nacizmą dieną? Diskusijos peraugdavo į veteranų susidūrimus. Vis dėlto mes po truputį įprantame ir kitaminčius girdėti. Nesakau, kad jau priartėjome prie Ispanijos pavyzdžio, kur susitaikė kovojusieji priešingose stovyklose pilietinio karo metais. Dar ne vieni metai praeis, kol galutinai susitaikys kovojusieji tarybinės armijos gretose ir UPA (Ukrainos povstančeskaja armija – Ukrainos sukilėlių armija) gretose. Bet tarp paprastų žmonių viskas daug paprasčiau, didesnių problemų nekyla.

1995 m. Kovelyje, Volynės srities mieste, mes pastatėme unikalų paminklą Antrojo pasaulinio karo aukoms. Miesto kapinėse palaidoti Lenkijos Armijos krajojovai, vokiečių kariai, Ukrainos sukilėlių armijos kariai, karo metais nužudyti žydai. Ten skirtingoms kovotojų pusėms priklausantys brolių kapai. Tada mes ir nutarėme pastatyti perskelto Žemės rutulio formos paminklą. Daugeliu kalbų užrašas skelbia, kad šis paminklas skirtas Antrojo pasaulinio karo aukoms ir tegu šitai niekad nepasikartoja.

Atidengiant paminklą greta vienas kito stovėjo tarybinės

armijos veteranai, Ukrainiečių sukilėlių armijos ir Lenkijos Armijos krajojovai, taip pat Vokietijos vermachto veteranai. Visiems užteko vietos.

Kasmet prie šio paminklo galima pamatyti gėlių – žmonės nepamiršta ateiti pagerbti žuvusiųjų. Reikia tokių ar panašų paminklų pastatyti kur nors visos Europos Antrojo pasaulinio karo aukoms atminti.

Žuvusieji neturi dėl ko kariauti. Skaitytojams priminsime, kad paminklas Kovelyje buvo pastatytas Jums būnant Volynės srities gubernatoriumi.

Mano paties šeimoje buvo aukų. Per Volynėje vykusias skerdynes 1943 m. mano senelį iš tėvo pu-

Politikos greitkelyje (2)

daug darbų. Taip pat ir bendraujant su mūsų kaimynais.

To kelio už mus niekas kitas nenueis

Kaip vertinate pačios Ukrainos vadaus padėtį?

Manęs dažnai klausia arba pašneko-vo akyse matau nebylų klausimą: kas vyksta Ukrainoje? Vyksta tautinės savimonės formavimasis, demokratizacijos procesai. Tai gana „vingiuoti“ procesai, kartais žengiam tris žingsnius pirmyn ir du atgal. Bet tai mūsų tautos ir valstybės kelias, kurio niekas kitas už mus nenueis. Su gatavais receptais iš šalies čia niekas negali padėti.

Daug kas aplinkui keičiasi, ir mes patys keičiamės. Anksčiau sakydavau, kad ukrainietiško dviračio neįmanoma išrasti. Šiandien aš jau nesu įsitikinęs, kad tai absoliuti tiesa. Ukrainoje vykstantys procesai labai audringi, aktyvūs, bet svarbiausia, kad tai atviri ir vieši procesai. Dabar visos politinės partijos priverstos veikti skaidriai.

Žmonės labai kritiškai vertina mūsų politikos ir Ukrainos politiką, bet žmonės juk turi teisę vertinti ir rinktis geresnį savo ateities variantą.

Ar rasime demokratinę valstybę, kurioje žmonės kritiškai nevertintų sa-

vo politikų ir vadovų? Vargu ar tokia yra.

Michailas Žvaneckis taikliai pasakė: „Taip, mes nemylime savo vyriausybės, taip, mes nemylime savo politikų. Bet mes net neišsivaizduojame, kaip jie nemylį mūsų.“

Ukraina atskleidžia savąjį potencialą

Nuolat girdime apie Ukrainos kultūros ir sporto laimėjimus. Iš šalies atrodo, kad Ukraina savo didžiulį potencialą labai neblogai atskleidžia. Laimėjimai Eurovizijoje tą patvirtina.

Atviri kalbant, ir man taip atrodo. Ukraina – tai gili istorijos šalis, talentais turtingas kraštas. Nesenai Trakų pilyje vyko paroda, kurioje buvo eksponuojamos Ukrainos privačių kolekcijų meno vertybės, pristatyti turtingos dvasinės kultūros paminklai. Lietuvos kultūros ministerija ir Trakų istorijos muziejaus direkcija sutiko eksponuoti šią parodą. Iš Trakų salos pilies ši paroda toliau sėkmingai žygiuoja po Europos ir Šiaurės Amerikos miestus. Tai senieji spaudiniai, ikonos, senų ukrainietiškų ginklų pavyzdžiai, skitų papuošalai, truputis skitų aukso dirbinių. Lietuvos taikosmosios dailės muziejuje, kur rugsėjo 6 d. vyko Ukrainos Respublikos Nepriklausomybės dienos progai skirtos iškilmės, buvo pateikti erdviniai holografiniai kai kurių tų senųjų meno vertybių vaizdai, tad Ukrainos ambasados svečiai turėjo progą jas pamatyti ir įvertinti. Taigi ukrainiečiai išties po truputį atskleidžia savo potencialą.

Dinamiškas Volynės regionas

Ir klausimas, kurio niekaip negalime išvengti: kaip klostosi reikalai Jūsų gimtojoje Volynėje? Jai atidavėte daug savo jėgų būdamas Volynės srities gubernatoriumi.

Praėjusią vasarą atostogavau Volynėje, nemažai teko bendrauti su šios srities žmonėmis. Tai labai dinamiškas regionas, iš visų Ukrainos regionų jo gyventojai pasižymi didžiausiu ekonominiu aktyvumu. Labai geri gamybos praeaugio rodikliai. Majoneza, pomidorų ir kitus padažus iš Volynės su prekybos ženklu *Torczin Product* galima išvysti visose Lietuvos *Maxima* ir kitose didžiosiose maisto prekių parduotuvėse. Sėkmingai dirba Volynės baldų gamintojai, ypač *Gerbor-Holding* baldžiai. Šios įmonės pagaminti baldai prieinami ir ne patiems turtingiausiems pirkėjams, tad turi paklausą Lietuvoje. Sėkmingai plėtojama medžio apdirbimo, mašinų gamybos pramonė. Lucko automobilių gamykloje surenkami *LuAZ*, *KIA*, *Hyundai*, *VAZ* automobiliai, *Bogdan* markės autobusai. Guolių gamykla glaudžiai bendradarbiauja su švedais. Vis labiau plėtojasi agrarinis sektorius, veikia net keturi cukraus fabrikai.

Ukrainos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Lietuvoje Borisas Klimčiukas

sės nušovė Armijos krajojovai. Ne jau ligi šiol širdyje turėčiau nešioti keršto jausmą lenkams? Būtų didžiausia nesąmonė.

Kai Ukraina bus ES narė, tikriausiai šios humaniškos idėjos apie kurias kalbame, bus įgyvendintos visos vieningos Europos mastu. Labai norisi to palinkėti.

Kol kas džiaugiuosi, kad bent dalį tų idėjų pavyko įgyvendinti ir man vadovaujant Volynės apskrities gyvenimui. Ir tol, kol Ukraina nėra ES narė, mums reikia atlikti labai

Ukrainiečių literatūros klasiko Ivano Franko 150-osioms gimimo metinėms skirto tarptautinio kongreso dalyviai kelionės į rašytojo gimtinę metu (2006 m.)

Ukrainiečių poetė ir žurnalistė, Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto darbuotoja Nadija Morikvas (dešinėje) su bičiule Priekarpatėje kelionėje į Ivano Franko gimtąsias vietas metu (2006 m.)

Sieja bendra istorija ir dabartis

Malonu rankose laikyti 2005 m. ukrainiečių ir lietuvių kalbomis išleistą knygą „1429 m. Europos suvažiavimas Lucke“, kuriai parašėte įžangos žodį. Tai knyga apie vieną svarbiausių įvykių Lucko istorijoje – Europos monarchų suvažiavimą šiame mieste, kur be kitų svarbių visai Rytų Europai klausimų buvo nuspręsta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovą Vytautą karūnuoti Lietuvos karaliumi. Jeigu Lucko sumanymai būtų buvę įgyvendinti, galėjo visai kitaip pasisukti didelės dalies Europos istorija. Ukrainiečiai rodo mums, lietuviams, pavyzdį, kaip reikia propaguoti savo krašto, kartu ir mūsų buvusios bendros valstybės istorinį paveldą.

Rengiame dar vieną siurprizą ir apie jį galime paskelbti *Mokslo Lietuvos* skaitytojams. Grupė jaunų Ukrainos mokslininkų, kuriems vadovauja Ukrainos mokslų akademijos Istorijos instituto direktorius akad. Valerijus Smolijus (Valerij Smolij), baigia darbą sąlyginiu pavadinimu *Ukraina Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės su-*

dėtyje. Tai bus apie 500 puslapių gausiai iliustruota, labiau mokslo populiarinimo knyga. Mokslininkams suformulavau užduotį: tai turi būti knyga, kurią mielai į rankas paimtų studentai, dėstytojai, mokytojai ir net vyresniųjų klasių moksleiviai. Norime, kad knyga būtų išspausdinta ukrainiečių ir lietuvių kalbomis. Į šį darbą įsitraukė trys Lietuvoje dirbantys Ukrainos garbės konsulai, kadangi projektui reikia užtikrinti finansavimą. Jeigu viskas klostysis sėkmingai, tą knygą norėtume išspausdinti kitų metų gegužę arba vasaros pradžioje. Pasiūlysiu istorikui prof. Alfredui Bumblauskui knygą perskaityti ir parašyti anotaciją. Galimas dalykas, kreipimės į mūsų valstybių prezidentus, kad jie parašytų po įžangos žodį, pagarsintų savo nuomonę, ką kiekvienas iš jų mano apie mūsų buvusios bendros valstybės praeitį, dabartinius tarpvalstybinius santykius.

Tikėsimės, kad ši tikriausiai įdomi ir reikalinga knyga bus deramai pristatyta Lietuvoje.

Manau, kad tai labai svarbu, todėl jos prezentacija bus surengta ir Kijeje, ir Vilniuje.

Kodėl ta pačia proga nesurengus šią temą tyrinijančių istorikų mokslinės konferencijos?

Mielai priimu šią idėją. Dar noriu atkreipti dėmesį į Ukrainos ambasados Lietuvoje parengtą informacinį leidinuką ukrainiečiams, besirengiantiems aplankyti gintaro kraštą, t. y. Lietuvą. Tai svarbiausios žinios apie Lietuvą, taip pat praktiški pasiūlymai, kaip reikia rengtis kelionei, kokius dokumentus ir kokiose institucijose tvarkyti. Kur ir į kokias tarnybas kreiptis, jeigu iškiltų nenumatytų problemų ar kliūčių.

Ir pabaigai: kas Jums kaip diplomatai, savo šalies politikaiam veikėjui ir tikram Lietuvos draugui šiandien atrodo ypač svarbu mūsų valstybių tarpusavio santykiuose?

Pamėginkime minutėlę pasvajoti apie dar geresnius laikus, dar glaudesnius Lietuvos ir Ukrainos ryšius. Neabejoju, kad ateityje taip ir bus, nes tam dedame tvirtus pagrindus savo kasdienėmis pastangomis.

Dėkoju, gerbiamasis Pone Ambasadoriau, už pokalbį ir pasitikėjimą „Mokslo Lietuvos“ laikraščiu. Ačiū už pareikštas mintis.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Pabaiga. Pradžia Nr. 16

Jekaterina SAMOILovič
Nacionalinės Bolonijos proceso propaguotojų grupės narė

Socialinė parama ir stipendijų bei paskolų sistema yra puikiai išplėtotos Šiaurės Europos šalyse, kur socialinės garantijos suteikiamos visiems šalies studentams nepriklausomai nuo jų tėvų pajamų. Austrijoje, Ispanijoje, Airijoje, Latvijoje ir Portugalijoje valstybė skiria studentams visišką paramą. Olandijoje 60 proc. studentų, o Suomijoje 66 proc. studentų gauna valstybės pagalbą. Kitoje Europos dalyje socialinės paramos sistema sunkiai įgyvendinama. Pavyzdžiui, Italijoje, kaip ir daugelyje Rytų Europos valstybių, tokia sistema neegzistuoja. Vakarų Europos šalyse valstybės parama studentams labai priklauso nuo tėvų pajamų, ir todėl ši parama prieinama tik nedidelei studentų daliai. Pavyzdžiui, Austrijoje 39 proc. studentų savo finansinę padėtį vertina kaip labai gerą ir 26 proc. kaip labai blogą. Didžiausias skirtumas tarp šių dviejų grupių yra Suomijoje, Latvijoje ir Airijoje. Pradedant studijas tai lemia skirtingas pradines sąlygas, kurios daro įtaką studentų galimybei laisvai pasirinkti, ką ir kaip jie nori studijuoti bei poreikį dirbti studijų metu siekiant padengti studijų išlaidas.

Visa tai, be abejo, veikia studentų mobilumą, ypač kalbant apie studentus, kurie nedalyvauja mobilumo programose. Neįmanoma teigti, kad Norvegijos studentas su valstybės parama turi tas pačias mobilumo galimybes kaip ir, pavyzdžiui, Serbijos studentas. Šios problemos susijusios su darbo leidimais, vizomis, užsienio teisės reglamentais, kurie apriboja mobilumą ypač iš Rytų į Vakarų Europą. Mobilumo atžvilgiu aktyviausi studentai yra Ispanijoje, kur vienas iš penkių studentų buvo išvykęs studijuoti į kitą šalį. Kitose šalyse nuo 8 proc. iki 17 proc. studentų praleido tam tikrą laikotarpį užsienyje dalyvaudami įvairiuose mokymuose, kalbų kursuose ar tarptautinėse programose.

Lietuvoje mobilumo programos tampa vis populiarsnės: nuo 1999 m. iki 2003 m. išvykstančių stu-

Socialinė dimensija Lietuvoje ir Europoje (2)

dentų skaičius padidėjo 3,34 karto, o atvykstančiųjų – 6 kartus. Tačiau, remiantis statistikos departamento duomenimis, užsienio piliečiai sudaro labai mažą Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų populiacijos dalį – apie 0,4 proc. akademinio jaunimo, kurių 60 proc. yra atvykę iš Europos valstybių, šiek tiek daugiau negu 30 proc. – iš Azijos.

Daugelyje su studentų mobilumu susijusių tyrimų išryškėjo veiksniai, kurie gali kelti grėsmę sėkmingoms studijoms užsienio šalyje. Labai svarbi studento psichologinė sąvija, kurią veikia pasirinktos šalies kultūra, studijų sritis ar faktas, kad studijuojama ne toje šalyje, kuriai teikiama pirmenybė, o kuri yra tik antrasis pasirinkimas, ar kuri yra pasiskirta. Taip pat užsienio studentus glumina nepažįstama studijų ir vertinimo sistema, o tai veikia studentų integraciją bei studijų sėkmę šalyje. Socialiniai užsienio studentų kontaktai kasdieniniame gyvenime ir universitetuose skiriasi priklausomai nuo jų kilmės šalies, finansinės situacijos ir asmeninių gyvenimo aplinkybių. Sėkmingas santykių su akademinio jaunimo užmezgimas priklauso ir nuo vietinių studentų požiūrio į tarptautinius studentus. Deja, dažnai vietiniai studentai gyvena labai individualistinį gyvenimą, ar, priešingai, jau turi savo socialinių ryšių tinklą ir tam tikrą nuomonę apie užsienio studentus, ypač atvykusius iš „trečiojo pasaulio“ šalių. Ryšiai su vietos studentais itin palengvina integraciją į universitetą, padeda prisitaikyti prie studijų reikalavimų, lavina užsienio kalbos įgūdžius. Taip greičiau susipažįstama su vietinių studentų laisvalaikio kultūra ir dalyvaujama socialiniame gyvenime. Ne užmezgę šių ryšių užsienio studentai jaučiasi svetimi, o tai turi įtakos ir studijų rezultatams, nes paveikiamas pasitikėjimas savimi. Tai trukdo nepriklausomai elgtis ir aktyviai dalyvauti paskaitose ar mišriose užsienio

ir vietinių studentų darbo grupėse. Taigi kad ir kokia įdomi ir vertinga būtų užsienio šalies aukštojo mokslo sistema, sėkmingam teikiama informacijos įsisavinimui būtina tarptautiniams studentams palanki socialinė aplinka.

Visi aukštojo mokslo procesai vykdomi siekiant sukurti vieną ir patrauklią aukštojo mokslo sistemą. Tačiau kyla klausimas, ar įmanoma skatinti Europinį aukštąjį išsilavinimą globaliu mastu? Kodėl studentai iš kitų pasaulio kraštų nusprendžia studijuoti Europoje, kokie jų lūkesčiai? Europos Akademinio bendradarbiavimo asociacijos (*Academic Cooperation Association*) atlikto tyrimo metu buvo apklausiami 20 tūkst. respondentų iš Kinijos, Indijos, Meksikos, Brazilijos, Rusijos, Tailando ir tarptautiniai Jungtinių Amerikos Valstijų studentai. Atliktas tyrimas parodė, kad Europos aukštasis mokslas globaliu mastu vertinamas teigiamai. Studentai, atvykę į Europą, pažymi aukštą Europos universitetų kokybę ir senas tradicijas. Vis dėlto Europa tam tikrais aspektais nusileidžia Jungtinėms Amerikos Valstijoms: tai suvokimas apie institucijų prestižą, kvalifikacijos pripažinimas darbo rinkoje, dinamiškumas ir inovacijų įdiegimas universitetų teritorijose. Europa vertinama kaip ekonominė ir politinė sąjunga, o aukštasis mokslas paliekamas nuošalyje. Suvokimą apie studijas Europoje formuoja dažniausiai didžiausios Europos šalys. Atlikto tyrimo rezultatai nurodo, kad reikia ir toliau skatinti aukštojo mokslo kokybę Europoje, taip pat turi būti užtikrinama išsami ir prieinama informacija apie studijas joje, nes iki šiol informacijos sklaida nepakankama. Tai turi būti pasiekama skatinant *Erasmus Mundus* programą, kuri skirta kelti studijų Europoje kokybę ir patrauklumą, *Tempus* programą, skirtą bendradarbiavimui su kaimyninėmis šalimis. Teikiama išsilavinimo kokybė, institucijos ir suteikiamas laipsnis

prestizas bei stojimo sąlygos, studijų kaina yra svarbiausi aspektai, į kuriuos atsižvelgiama renkantis mokymosi instituciją tiek Europoje, tiek gimtojoje šalyje.

Jaunuolių pasirinkimą studijuoti savo gimtajame mieste ar šalyje daugiausiai lemia įvairūs finansiniai veiksniai. Studijuojant kitoje šalyje reikalingos didelės išlaidos vien būsto nuomai. Ekonomiškiausias gyvenimas yra studentų bendrabučiuose, tačiau, esant didelei paklausai, ne visada pavyksta gauti vietą bendrabutyje. Pavyzdžiui, Austrijoje studentai išleidžia 30 proc. daugiau gyvenimo išlaidoms vien todėl, kad jie nuomojasi gyvenamąją vietą, o ne gyvena bendrabučiuose. Nuomos kainos aukščiausios yra Airijoje, Nyderlanduose, Prancūzijoje ir Suomijoje, nes šiose šalyse universitetai ir studentai susitelkę šalies sostinėje, kur pragyvenimo lygis yra aukštas. Visiškai kitokia padėtis yra naujose Europos Sąjungos arba Rytų Europos šalyse. Palyginti su Europos standartais tiek bendrabučių, tiek nuomojamų kambarių kainos – nors tris kartus yra brangiau negu bendrabutyje – yra ypač žemos. Nedidelės bendros studentų pajamos tokiose šalyse kaip Lietuva lemia tai, kad mokesčių už nuomą našta yra beveik tokia pati kaip ir Vakarų Europoje, pragyvenimo kaštai bendrabutyje gal šiek tiek mažesni, tačiau didesni nuomojant gyvenamąjį plotą (apie trečdalis mėnesinių pajamų tenka sumokėti už nuomą). Renkantis aukštojo mokslo instituciją labai svarbus veiksnys yra mokesčių už mokslą, kuris neatšiejamas nuo socialinių garantijų sistemos šalyje. Mokesčio už mokslą įvedimas dažnai yra silpnos socialinės sistemos padarinys. Nesvarbu, kiek kritikos sulauktų mokesčiai už mokslą, rodos, Europa eina priešinga linkme – vis daugiau ir daugiau šalių įveda ar padidina mokesčių už studijas, užuot panaikinę jį, ir visa tai lemia ribotos finansinės galimybės.

Daug kalbama apie auditorijų, bendrabučių, kito pobūdžio patalpų renovaciją ir pritaikymą studijoms. Taip pat nemažai kalbų apie stipendijas ir paskolas, tačiau visiškai užmiršamas studento kasdieninis būvis, maitinimasis, gyvenimas. Lietuvoje yra atlikti tik keli studentų sveikatos ir sveikatos įpročių tyrimai. Jie parodė, kad daugelio studentų sveikata ir gyvenimas yra nepatenkinama. Buvo tirti Kauno medicinos universiteto (KMU) visuomenės sveikatos fakulteto ir Kauno technologijos universiteto socialinių mokslų fakulteto pirmo ir ketvirto kurso studentai. Tiriama buvo apklausiami anoniminių klausimynų. Buvo vertinama reguliarus rūkymas (bent viena cigaretė per dieną), alkoholio vartojimas, fizinis aktyvumas (papildoma fizinė veikla laisvalaikio metu), kontraceptikų vartojimas ir mitybos įpročiai. Šių tyrimų rezultatai parodė, kad Lietuvos studentų gyvenimas nėra sveika: kas antra moteris (54,4 proc.) ir kas trečias vyras (33,3 proc.) buvo fiziškai neaktyvūs, 12 proc. moterų (šis skaičius turi tendenciją didėti tarp 25–29 metų amžiaus moterų) ir 20 proc. vyrų reguliariai rūkė, 17,4 proc. moterų ir 40 proc. vyrų vartojo alkoholį bent kartą per savaitę. Šis tyrimas patvirtina tai, kad sveikatos stiprinimas, fizinio aktyvumo skatinimas Lietuvos aukštosios mokyklose yra reikalingas siekiant geresnės studijų kokybės.

Aukštojo mokslo kokybės reikšminių tyrimas yra sudėtingas ir prieštaringas. Vienas svarbiausių šio tyrimo aspektų yra socialinės dimensijos užtikrinimas, kuris pasiekiamas analizuojant, vertinant ir plėtojant požiūrį į aukštojo mokslo kokybės problemas. Tiek Bolonijos proceso, tiek Lisabonos strategijos įgyvendinimo programose socialinės dimensijos veiksniai analizuojami siekiant numatytų tikslų ir plėtojant kokybę kultūrai. Šių programų numatyto uždavinių įgyvendinimas priklauso nuo Bolonijos proceso dalyvių, kartu ir Lietuvos nacionalinės Bolonijos propaguotojų grupės narių, akademinės visuomenės bei sprendimus priimančio lygmens atstovų aktyvaus įsitraukimo į vykstančius procesus.

EKSPEDICIJA PRIE GRENLANDIJOS LEDYNŲ (3)

Ledkalnis Disko įlankoje (Grenlandijos vakarinėje pakrantėje ties Ilulisato miesteliu)

**Prof. habil. dr. Valentinas
BALTRŪNAS**

Dvi savaitės netruko prabėgti. Laimei, gražūs orai (tik dvi lietingos dienos), rytais nusekusios prieleidyninės upės, išankstinis apsirūpinimas darbo instrumentais, šalmais, guminėmis kelnėmis, radijo ryšio priemonėmis leido sėkmingai užbaigti visus pradėtus darbus. O tie darbai daryti bent keliomis kryptimis.

Kaip jau minėjome, vienas svarbiausių uždavinių buvo paimti Raselo ledyno apatinės (bazalinės) dalies moreningo ledo mėginiai jų sudėties tyrimui laboratorijoje. Tie mėginiai pradžioje – tai ledkirčiu prikaptas moreningo ledo pusmaišis, kurį teko tirpinti, garinti, džiovinti ir į Vilnių vežti tik kelis kilogramus sausos nuotrupinės medžiagos granulometrinės, mineralinės ir petrografinės sudėties nustatymui. Mėginiai buvo imami išilgai ledyninio liežuviu abiejuose jo šonuose, tikintis išsiaiškinti nuotrupinę medžiagą trupinančio „ledyninio malūno“ mechanizmą. To mechanizmo tikslesnis supratimas leistų Lietuvos ledyninių (moreninių) sluoksnių stovyklose nustatyti aktyviausias ir pasyviausias ledynų raidos stadijas ir fazes, kurios paprastai siejamos su globaliais klimato pokyčiais.

Daug dėmesio buvo skiriamas periglacialinių, t. y. šalia ledynų buvusių procesų vyksmui ir jų pėdsakams. Be Raselo ledyno taip pat buvo stebima Lavereto ir Isunguatos ledynų aplinka. Pirmiausia tai poligoninių plyšių sistemos, atsirandančios pleišėjant uolienoms. Mat į grunto plyšius sutekėjęs šiltojo sezono vanduo vėliau šaldamas plečiasi ir dėl to maži plyšiučiai virsta iki kelių metrų gylio (paprastai iki ilgamečio išalo zonos) vientisais kyliais. Pastarieji vėliau užpildomi nuobirine ar organine (durpių) medžiaga. Žemės paviršiuje tokie poligoniniai plyšiai dažnai sudaro še-

šiakampes sistemas, primenančius mums žinomus korius. Lietuvoje tokie periglacialiniai kyliai dažnai aptinkami Medininkų aukštumoje ir Eišiškių plynaukštėje, kurių nedengė paskutinis mūsų krašte svečiavęsis ledynas ir kurie patyrė atšiaurias prieleidynines sąlygas. Netikėtas mums buvo eolinių (vėjo sukeltų) procesų mastas ledyno pašonėje. Čia pat, prieleidyninių upių slėniuose, vos pradžiūvęs smulkus smėlis stipraus arktinio vėjo keliamas į padanges ir supusomas ant uolų, ledyno paviršiaus ar į prieleidyninius ežerus. Tas pats įkyrus vėjas iki kristalinių uolienų (gneiso, granito) nuplikina kalnų šonus, išpustydama dar nesenas pusmetrines tundrinės augalijos ir durpžemio dangas. Panašu, kad pastarasis procesas ypač suintensyvėjo pastaraisiais metais.

Didelio susidomėjimo susilaukė mūsų ekspedicijos dienomis įvykusi neįprasta gamtinė katastrofa – staigus didelio prieleidyninio ežero ištekėjimas. Ekspedicijos pradžioje prieleidyninis Raselo ežeras ramiai tyvuliavo įsispraudęs tarp samanomis ir berželiais keružiais apžėlusiu puskilometrinių kalnų bei stačios ledyno sienos, o po savaitės mus apstulbino triskart didesnė ledo siena (apie 60 m aukščio) ir gi-

liame duburyje telkšantys ežero likučiai. Jis išbėgo per vieną naktį po ledynu esančiu didžiuliu tuneliu žemiau įsitaisiusio gerokai mažesnio ežero link. Iš pastarojo – didele vandens banga su visais ledokšniais (ledo luitais) upės slėniu nugarmėjo žemyn upe iki pat Kangerlusuako miestelio (už 40 km). Bangos aukštį liudijo virš upės ir pratekančių ežerų, jau ant krantų palikti 0,5–4 m skersmens ledokšniai. Iš pradžių bangos aukštis siekė apie 7–10 m, ties Raselo ledyno galu – apie 5–6 m, o plačiame upės slėnyje prieš miestelį – tik 1–2 m. Toks katastrofiškas bent 50 m gylio ežero ištekėjimas greičiausiai susijęs su klimato atšilimu ir Grenlandijos ledyninio skydo bei paspartėjusiu pakraštyje tūšančių ledyninių liežuvių tirpimu. Geologų ir geomorfologų duomenimis, tokių prieleidyninių ežerų ištekėjimų būta ir mūsų krašte, tik neįsivaizduotas tokio proceso mastas, trukmė ir padariniai. Todėl iš ištekėjusio Raselo prieleidyninio ežero dugno nuosėdų ir iš gretimų pelkūčių buvo paimti mėginiai titnaginių dumblių (diatomėjų) bei sluoksnių absoliutaus amžiaus pagal ¹⁴C nustatymui.

ninio skydo iki pat pakrantės tūso 56 km ilgio gilus (apie 700 m) ir platus (6–13 km) Kangijos fiordas, grūste prigrūstas ledkalnių. Šio fiordo pradžia – tai lyg ledkalnių „gamybos“ cechas, kur nuo ledyninio skydo šlaito nuolat dundėdami į fiordo vandenį krenta atskilę ledkalniai. Ledyno slinkimo greitis ties fiordo pradžia ilgą laiką buvo apie 20 m per parą, o per pastaruosius dešimt metų net padvigubėjo. Tad padaugėjo ir virstančių žemyn ledo kalnų. Kadangi fiordo žiotyse ties jūra yra sekluma, ledkalniai savo didžiaja povandenine dalimi paprastai įstringa ir lūkurioja, kol iš paskos atplaukę kiti ledkalniai stumtelės juos į priekį jūros link. Įdomu tai, kad tokių intensyvaus ledkalnių susidarymo vietų nėra daug nei Grenlandijoje, nei Antarktidoje. Tai savotiškos ledyninio skydo ledo masės drenavimo arterijos, kurių atsiradimui reikia ypatingų geologinių ir glaciologinių sąlygų.

Paimtų mėginių ištyrimas laboratorijose, gautų duomenų statistinis apibendrinimas, stebėtų procesų modeliavimas leis geriau suprasti ledyninių ir prieleidyninių nuosė-

Ekspedicijos dalyviai su Lietuvos trispalve ant didžiojo Grenlandijos ledyninio skydo

Pasivaikščiojimas ant Grenlandijos ledyninio skydo

Būti Grenlandijoje ir nepamatyti garsiųjų ledkalnių, ko gero, būtų nuodėmė. Juk XIX a. pradžioje gamtininkai buvo įsitikinę, kad Lietuvos ir gretimų kraštų paviršius susidarė poliarinės jūros dugne, o didžiulius riedulius (akmenis) išnešiojo ir gilūs ežerų duburys išvagojo plaukioję ledkalniai. Du trumpučiai pusdieniai buvo skirti jūros pakrantei ties Ilulisato miesteliu. Šioje vietovėje, UNESCO neseniai įtrauktoje į Pasaulio gamtos ir kultūros paveldo sąrašą, nuo ledy-

dų susiklojimo ypatybes, nustatyti klimato kaitos indikatorius, kurie galbūt bus aptikti mūsų krašto tos pačios kilmės nuosėdose. Ekspedicijos dalyviai (Valentinas Baltrūnas, Algimantas Česnulevičius, Bronislavas Karmaza, Vaidotas Kazakauskas, Vaida Šeiriene ir Petras Šinkūnas) tikisi, kad gauti rezultatai leis patikslinti ir sukonkretinti spėjimus uždavinius kitų metų ekspedicijoje prie dabartinių ledynų. Teliaka Lietuvos valstybiniam mokslui ir studijų fondui nuširdžiai padėkoti už ką tik pradėto projekto *Paleoklimatas* rėmimą ir sudarytą galimybę savo tyrimus išplėsti tolimojoje Grenlandijos saloje, kurioje kaip veidrodyje atsispindi mūsų krašto ledlaikio gaudynės pabaiga.

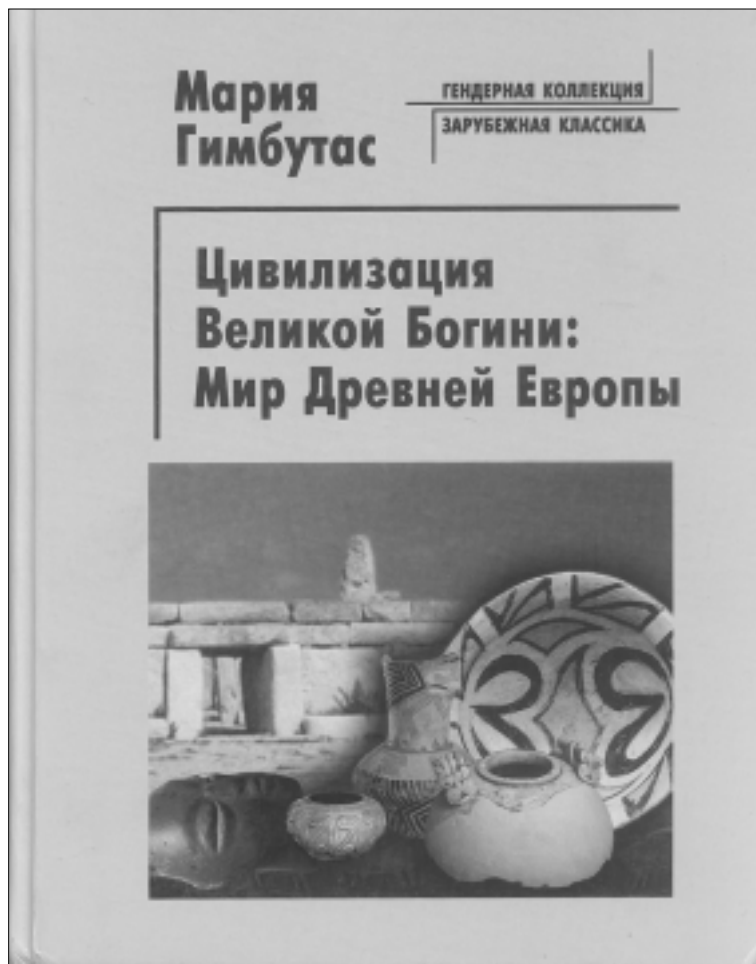
Atkelta iš 1 p.

Vis dažniau plinta sąvoka *genderinis požiūris*. Tai reiškia, kad visuomenėje vykstantys procesai, kurie nagrinėjami per lyčių skirtingumo prizmę pabrėžiant socialinį problemos aspektą. Tuo terminas *gender* skiriasi nuo biologinio lyties apibrėžimo *sex* ir išreiškia socialinių vyrų ir moterų vaidmenų skirtumus, socialinių lūkesčių motyvus. Genderinės problemos ypač išryškėjo XX a. pabaigoje, rinkos ekonomikos metais aštrėjant lyčių santykių problemoms, kurios sietinos su visuomenėje įsitvirtinusiems stereotipais, lyčių diskriminacija ir panašiais reiškiniais. Antai Rusijos mokslų akademijos Socialinių-ekonominių gyventojų problemų instituto direktorė akad. prof. Natalja Rimaševskaja atkreipė dėmesį, kad Rusijos universitetuose rektorių vyrų yra 93 proc., o moterų – vos 7 proc., nors tarp vyresniųjų dėstytojų 68 proc. yra moterų ir 31 proc. – vyrų. Darbdaviais šalyje yra 65 proc. vyrų ir tik 35 proc. moterų. Vadovaujančius postus užėmę vyrai – įmonių direktoriai gavo didesnę dalį privatizuotos valstybės nuosavybės ir tapo privačių įmonių savininkais. Vyrų vis labiau naudoja agresyvių valdymo stilių ir visuomenėje didina genderinę asimetriją. Dažnai tarp tos pačios profesijos darbuotojų moterų darbo užmokestis yra gerokai mažesnis už vyrų. Nereikia būti dideliu feministu ar feministe, kad suprastum, jog moterų padėtis ryškiai ir blogai prasme skiriasi nuo stipriosios lyties atstovų padėties, ir toli gražu ne vien Rusijoje.

M. Gimbutienės knygos leidėjų manymu, šis veikalas gali būti naudingas mažinant atskirtį pagal lyties skirtumus, todėl būtent Socialinės ir genderinės politikos institutas ėmėsi jo leidybos. Knygos anotacijoje rašoma, kad autorė pateikia VII–III tūkst. iki mūsų eros, t. y. iki indoeuropiečių pasirodymo, Europoje gyvenusių tautų gyvenimo būdą, jų socialinę struktūrą ir tikėjimą. Tai stabilų žemdirbystės bendruomenių formavimosi laikotarpis, kai labai padidėjo gyventojų skaičius, buvo sukurta sudėtinga, su Didžiosios Deivės kultu susijusi simbolių sistema ir turtinga meninė kalba. Knygoje taip pat aprašomos matrilokalių kultūrų bendrijos, gyvavusios 6500–3500 m. pr. Kr., jų išsidėstymas, gyvavimo chronologija, menas ir architektūra, religija, raštas, socialinio gyvenimo ypatumai. Baigiajame knygos dalyje kalbama apie šių kultūrų nuosmukį ir apie kitų kultūrų įsiveržimą. Jos visiškai pakeitė Senosios Europos gyvenimo sanklodą. Anotacijoje pabrėžiama, kad leidžiant šią knygą norėta atkreipti dėmesį į svarbiausius priešistorinės Europos reiškinis, kurie ligi šiol nežinomi Rusijos skaitytojui arba visiškai nebuvo nagrinėti net Europos mastu.

Verta išsamiau apsistoti ties knygos mokslinės redaktorės Olgos Čugaj įvadinio žodžiu. Ji pristato Mariją Gimbutienę kaip įstabios XX a. mokslininkų humanitarų plejados atstovę, davusią postūmų kurti naujus istorijos, etnografijos, religijotyros darbus. Primenama, kad M. Gimbutienė yra daugiau kaip 20 monografijų autorė, mokslinę veiklą pradėjusi Lietuvoje, kur jos pirmieji moksliniai straipsniai buvo skirti pagoniškiems kultams nagrinėti. Vėliau tyrinėtoja nukreipė dėmesį į kitas Baltijos tautas ir Rytų Europą. Pabrėžiama, kad 1956 m. pasirodžius jos knygoms *Rytų Europos priešistorė. I dalis. Rusios ir Balti-*

Rusijoje domimasi Marijos Gimbutienės paveldu

Tai Marijos Gimbutienės knyga, išleista Rusijoje, viršeliai

jos mezolito, neolito ir bronzos amžiaus kultūra bei *Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene* (angl. 1958 m., liet. 1994 m.), M. Gimbutienė užėmė teisėtą vietą tarp žymiausių Europos istorijos ir kultūros tyrinėtojų. To jos kūrybinio laikotarpio labiausiai žinoma monografija – *Senosios Europos dievai ir deivės* (1974 m.).

Beje, rankraštyje M. Gimbutienė knygą buvo pavadinusi *Senosios Europos deivės ir dievai*, bet leidėjai nesiryžo žodžio *deivės* rašyti prieš žodį *dievai*, tad sukeitė juos vietomis. M. Gimbutienės kolega Džozefas Kempbelas (J. Campbell) knygos *Deivių kalba* įžangoje jos nuopelnus mokslui palygino su Žano Fransua Šampoljono (Jean Frančois Champollion), iššifravusio egiptiečių hieroglifus, nuopelnais. Spaudoje ne kartą rašyta, kad lietuvių archeologė buvo lyginama su Henriku Šly-

manu (Heinrich Schliemann) ir Arturu Evansu (Arthur Evans), nes ką pastarieji ištyrė Trojoje ir Kretoje, mūsų tautietė atliko neolito eros tyrinėjimuose. Ji aptiko ir į dienos šviesą iškėlė turtingiausios civilizacijos archeologinio paveldo radinius, atskleidė naują civilizaciją, kurią pavadino Senąja Europa. M. Gimbutienė susiejo į visumą skirtingas mokslų sritis – archeologiją, etnologiją, lingvistiką ir religijotyra – į naują pažinimo discipliną, kurią pavadino archeomitologija. Jos tyrinėjimai ir išvados gerokai pakeitė Europos priešistorės vaizdą, kuris ligi tol buvo įsitvirtinęs moksle.

Bet grįžkime prie Rusijoje išleistos M. Gimbutienės knygos* mokslinės redaktorės O. Čugaj įvado, pristatančio rusų skaitytojams autorės tyrinėjimus. Primenama, kad praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio

pradžioje M. Gimbutienė kuravo tarptautinę programą, 15 metų dalyvavo archeologinėse ekspedicijose, kasinėjo Jugoslavijoje, Graikijoje, Šiaurės Italijoje ir Rumunijoje. Tų tyrinėjimų rezultatas – monografijos *Deivės kalba* ir *Deivės civilizacija: Senosios Europos pasaulis*. Sensacingi archeologiniai atradimai iš esmės keitė tyrinėtojų išvadas apie Europos civilizacijos ištakas, nes ligtolinės senovės pasaulinės kultūros centrus buvo galima papildyti naujais arealais – Pietų ir Vidurio Europa. Senovės

Egiptas, Mesopotamija turėjo „pasišlinkti“ ir duoti vietas Mažajai Azijai bei Viduržemio jūros regionui kaip lygiaverčiams senovės civilizacijų centrams. O dar XIX a. archeologų kasinėta Tripolė Ukrainoje (dabar jau kartu su radiniais Rumunijoje) mokslo pradėta vertinti kaip naujos didžios europinės civilizacijos centras.

Įžangos autorė atkreipė dėmesį, kad moksle tarp vėlyvojo neolito ir ankstyvojo bronzos amžių nebuvo esminio skirtumo, nes bronzinių dirbinių aptinkama ir neolito sluoksniuose. Laikytasi nuomonės, kad bronzinių gaminių pamažu daugėjo jau naujajame akmens am-

* Gimбутас Марія. Цивилизация Великой Богини: Мир Древней Европы. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. – 527 с. – (Серия «Гендерная коллекция – зарубежная классика»).

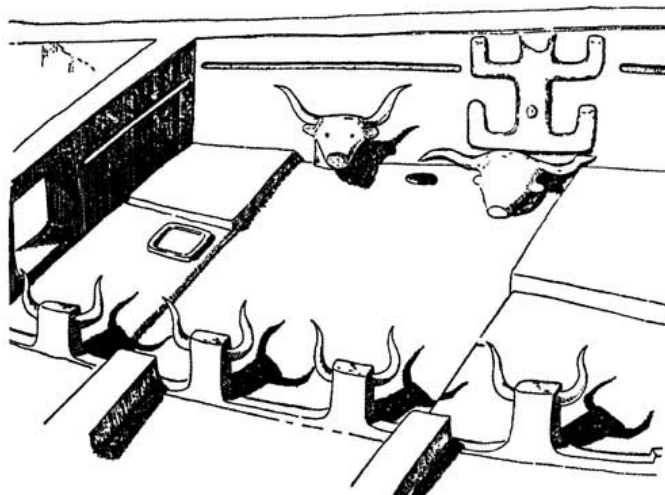
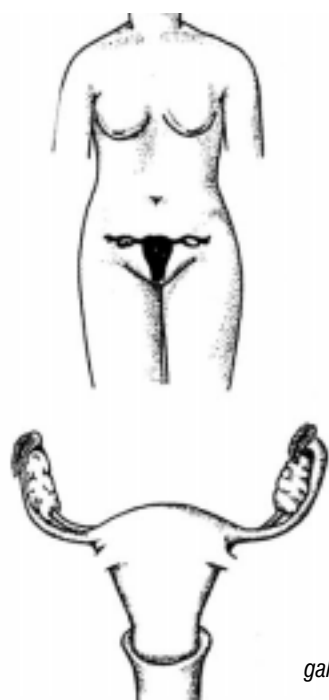
ziuje. M. Gimbutienė daro išvadą apie esminį kultūros pokytį vykstant žemdirbių kultūros nuosmukiui, kurį sukėlė iš rytų įsiveržusios klajoklių gentys. Bronzinius veidrodžius, apyrankes ir žalvarines seges archeologiniuose sluoksniuose keičia ginklai, žemdirbių laidojimo vietose vietoj buitės daiktų, papuošalų ir dievių skulptūrėlių dabar jau matome visai kitokio pobūdžio radinius: klajoklių turtingų vadų įkapėse aptinkama ginklų, palaidotų žirgų ir užmuštų ištikimų tarnų palaikai.

Archaiškoje žemdirbių kultūroje ratas nenaudotas kaip judėjimo priemonė, jis buvo deivės sakralinis simbolis. Taigi M. Gimbutienė daro išvadą, kad metalas ir ratas – tikriausi klajoklių indoeuropiečių atneštinės kultūros požymiai. Atkreipiamas dėmesys į tą reikšmingą faktą, kad M. Gimbutienė pasiūlė naują civilizacijos sampratą, ją susiejo ne vien su patriarchalinėmis ir karinėmis visuomenėmis, bet ir su matristine kultūra, moteriškuoju pradū Senosios Europos visuomenėje. Pastaroji pasižymėjo meniškais ir išmoningais meno kūriniais, išsivysčiusiais miestais, prekyba ir amatais, sudėtingu dievų panteonu. Iš archeologinių radinių ryškėja Vidurio Anatolijos ir Senosios Europos religinis simbolizmas, liudijantis vėlyvajame paleolite prasidėjusių pokyčių rezultatą.

Pasak O. Čugaj, šią M. Gimbutienės knygą Rusijos istorikai, archeologai, kultūrologai ir visi skaitytojai, kurie domisi pasaulio istorija, turėtų sutikti su dideliu susidomėjimu. Taigi knyga atliks reikšmingą vaidmenį ir genderinių tyrinėjimų srityje. Autorės pasitelktos vaizdingos iliustracijos ir kartografinė medžiaga monografiją daro ir labai aukšto lygio mokymo priemone.

Ta pačia proga pažymėsime, kad Rusijos leidykla *Центрполиграф* 2003 ir 2004 m. serijoje *Senovės civilizacijų paslaptys* išleido Marijos Gimbutienės knygas: *Slavai. Perkūno sūnūs* (Славяне. Сыны Перуна) ir *Baltai. Gintaro jūros žmonės* (Балты. Люди янтарного моря). Tai šiek tiek pakeisti ir supoetinti knygų pavadinimai, matyt, siekiant priartinti prie adresato – Rusijos skaitytojo. Tikrieji M. Gimbutienės anglų kalba parašytų knygų pavadinimai – *The Slavs* (Slavai, 1971 m.) ir *The Balts* (Baltai). Pastaroji studija pirmą kartą anglų kalba išspausdinta 1963 m., italų – 1967 m., vokiečių ir portugalų – 1991 m., latvių – 1994 m. Lietuvių kalba knyga pasirodė 1985 metais.

Gediminas Zemlickas

Čatal Chiujuoko šventykla, kurioje vaizduojama deivė-varlė (centrinėje dalyje, 1,2 m). Ją supa jaučių galvos (VII tūkst. pr. Kr. pabaiga)

Jaučio galvos didžiuliais ragais reljefinis atvaizdas ant antropomorfinio indo, simbolizuojančio moters gimdą (ankstyvoji Kikladų kultūra, maždaug IV tūkst. pr. Kr., aukštis 10,5 cm)

VII tūkst. pr. Kr. jaučio galva pasidarė labai populiarus simbolis. Šventyklų jaučių galvos nėra visiškai tikroviškos, o plokščios. Iš kur toks simbolis? Marija Gimbutienė nurodo sąsajas tarp deivės įvaizdžio – trikampio, dvigubo trikampio pavidalo, randamo ant jaučio galvos. Kodėl būtent jaučio? Pasak Gimbutienės, jaučio galva žiūrint iš viršaus primena moters gimdą su kiaušintakiais. Todėl mokslininkai suprantami atgimimo įvaizdžiai, siejami su jaučio galva.

ML

Atkelta iš 1 p.

Dvi asmenybės – du festivaliai

Nesunku pastebėti, kad Telšių Žemaitės dramos teatre šiuo metu esama dviejų labai kūrybingų asmenybių – dviejų Laimų, nežiūrint viso jų skirtingumo, požiūrio į šiame teatre keliamų sau uždavimų. Rugsėjo mėnesio festivalį organizavo režisierė Laimutė Pocevičienė, teatre vadovaujanti Vaikų ir jaunimo studijai *Savi*, o rugsėjo festivalio-forumo *Teatras šiandien* siela buvo Jaunimo studijos *Aglia* įkūrėja ir režisierė Laima Adomaitienė. Beje, teatre yra ir trečia – suaugusiųjų – trupė, kurios režisieriaus negalime pristatyti, nes jo paprasčiausiai nėra. Tikėjimės – laikinai.

Nenorėdamas sumenkinti abiejų Laimų reikšmės Žemaitės dramos teatrui ir apskritai Telšių miestui, vis dėlto drįščiau pažymėti, kad net ir kūrybiškiausi režisieriai mažai ką galėtų nuveikti, jeigu ne gyvybinės teatro tradicijos šaknys šiame mieste, jeigu ne teatro ištroškusi, jį suprantanti ir mokanti vertinti publika. Šia prasme Telšiai visiškai pateisina Žemaičių sostinės vardą. Taip teigti skatina patirti įspūdžiai. Jais nepasidalyti būtų neteisinga, nuskriaustume ir telšiškis, ir savo skaitytojus.

Kad tai bus ne vieno žmogaus įspūdžiai, bet daugelio iškilų asmenybių pastebėtų, iškeltų ir išdiskutuotų minčių koncentratas, tikriausiai nebūtina pabrėžti. Bet tikriausiai reiktų pasakyti, kieno nuomonėmis remsimės, o kartais diskutuosime su pareikšta pozicija. Tuo labiau, kad rugsėjį vykusiame forume *Teatras šiandien* dalyvavo tikras šalies teatro-

Buvusi Telšių Žemaitės dramos teatro aktorė Liuda Léverienė forumo dalyviams priminė šio teatro ištakas

logų, apie teatrą rašančių ir jo reiškinis aptarinėjančių asmenybių žvaigždynas. Bent kai kurias paminėsime. Kultūros, filosofijos ir meno instituto Teatrolgijos skyriui atstovavo skyriaus vadovė prof. habil. dr. Irena Aleksaitė, mokslo darbuotojai, teatro kritikai dr. Helmutas Šabasevičius ir Gražina Mareckaitė. Forumo darbe, pratybose arba renginiuose dalyvavo teatrologė prof. Irena Veisaitė, aktorius Valentinas Masalskis, teatro režisierius Gytis Padegimas, žurnalo *Naujoji Romuva* redaktorius filosofas Andrius Konickis, teatro kritikė Daiva Šabasevičienė, Lietuvos liaudies kultūros centro vyriausiasis specialistas, aktorius ir režisierius Ramūnas Abukevičius ir kiti. Festivalio-forumo metu buvo parodyti keturi spektakliai: teatro *Agora* iš Belgijos spektaklis *Kryžiuočiai* (rež. Marcel Cremer), *Menų spaustuvės* projektas šokio spektaklis *Salamandros sapnas* (choreografija ir atlikimas Loretos Juodkaitės), spektaklis *Nuolankioji* (pagal F. Dostojevskį, rež. V. Masalskis) ir Telšių Žemaitės dramos teatro jaunimo studijos *Aglia* spektaklis *Trys mylinčios* (pagal Žemaitę, rež. L. Adomaitienė). Pastarojo spektaklio aptarime dalyvavo prof. habil. dr. Viktorija Daujotytė, ir jos įžvalgos nusipelnė išties kuo platesnės sklaidos.

Forumo metu Telšių apskrities verslo inkubatoriaus patalpoje vyko teatro kūrybinės laboratorijos renginiai: aktorius

Telšiai: šimtas teatro metų

Žemaitės dramos teatro fojė atidengiant režisieriaus Romualdo Juknevičiaus biustą teatralizuotą atidengimo ceremoniją atliko vaikų ir jaunimo studija „Savi“ (rež. Laimutė Pocevičienė)

V. Masalskio *Teatro paieškos*, režisieriaus G. Padegimo *Vaizduotės ugdymas ir atmosfera* ir belgų režisieriaus Marcelio Cremerio kūrybinės laboratorijos praktiniai užsiėmimai.

Visą festivalį įprasmino režisieriaus Romualdo Juknevičiaus biusto Telšių Žemaitės dramos teatro fojė atidengimo iškilmės. Teatralizuotą ceremoniją atliko šio teatro Vaikų ir jaunimo studija *Savi*.

konų atsiveriančią panoramą į ežero vandenį. O ji labai prasminga, nes ten, anapus Masčio, ir yra Telšių dramos teatro ištakų vieta. Bet apie viską iš eilės.

Po pirmojo lietuviško spektaklio *Amerika pirtyje*, suvaidinto 1899 m. Palangoje, o ypač nuo 1904 m., kai caro valdžia gražino teisę į spausdintą lietuvišką žodį, sujudo ir kiti Lietuvos miestai bei miesteliai, pra-

1907 m. rugsėjo 2 d. per Parginulės atlaisdus telšiškiai buvo sukviešti į pirmąjį mieste lietuvišką spektaklį. Buvo vaidinamos dvi komedijos: Mykolo Palionio sulietuvintoji lenkų *Žilė galvon, velnias uodegon* ir Dviejų Moterų *Velnias spąstuose*. Ne visi norintieji tilpo kareivinėse, tad kai kuriems žiūrovams spektaklį teko stebėti nuo Masčio ežero kranto. Toks buvo pirmas viešas lietuviškas teatrinis vaidinimas Telšiuose.

Vertinant iš dabarties pozicijų tuose veikalėliuose sunku būtų rasti bent kiek iškilnesnių idėjų bei siekių, todėl šių vaidinimų 100-mečiui dabartinio Telšių dramos teatro režisierės L. Adomaitienė ir L. Pocevičienė nesieė statyti. Bet ne tai svarbiausia buvo praėjusio amžiaus pradžios vaidintojams ir tų spektaklių žiūrovams. Jiems svarbu buvo, kad tai – lietuviški ir žemaitiški vaidinimai, telkiantys lietuvius ir žemaičius, atliepantys laiko dvasią. Spektakliai savo užduotį atliko.

O už tų šaknų – pošaknis

Nuo jauts kužda, kad pedagogas ir vokalistas dr. Egidijus Mažintas, kuris dalyvavo rugsėjo mėnesį vykusiame pirmajame teatrų festivalyje Telšiuose ir savo įspūdžius aprašė *XXI amžiuje*, kiek papildytų šių eilučių autorių. Tikriausiai jis primintų: teatro Žemaičiuose ištakas reikia sieti dar su XIX a. rengtais lietuviškais vakarais Rusijos didmiesčiuose, kur gyveno daug ištremtų iš gimtinės lietuvių. Tačiau tai irgi buvo ne pradžia, o veikiau sąmoningas ar nesąmoningas noras atkurti tai, kas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje nuo seno turėjo deramą vietą. Vienuolynų mokyklose, Varnių ir Vilniaus kolegijose jau XVI–XVII a. buvo rengiami vaidinimai. Be jų dažniausiai neapsieida-

Pirmojo spektaklio Telšiuose 100-mečių papuošė spalvingos vėliavėlės su festivalio emblema

Telšių miesto meninę, architektūrinę ir urbanistinę dvasią forumo dalyviams pajauti padėjo šio miesto vyriausiojo architekto 1994 m. Lietuvos nacionalinės premijos už Rainių memorialą laureato Algirdo Žebrausko ekskursija po Telšius.

Padėjo paršelis

Ką šiandien reiškia – telšiškis ir mums visiems – prieš šimtą metų mieste suvaidintas pirmas lietuviškas spektaklis? Kas spėta per tuos šimtą metų nuveikti? Kokią šiandien matome teatro Telšiuose dabartį ir ateitį? Tiems klausimams nagrinėti ir buvo skirtas forumas *Teatras šiandien*.

Forumo darbą pradėjusios Telšių Žemaitės dramos teatro aktorės Liudos Léverienės pranešimo tema skirta šiemet šimtmetį žymnčio šio teatro ištakoms. Klausantis kilo mintis, kad visai neatsitiktinai Telšių Žemaitės dramos teatro pastato fasadas nukreiptas į Masčio ežerą. Tiesa, išlapytę medžiai pakrantės skvere truputį slepia nuo teatro bal-

vo mokslo metų pradžios, religinės ir kitos šventės. Pakaktų prisiminti senąją Vilniaus *Alma mater* – Jėzuitų akademiją (universitetą), kur buvo rengiamos teatralizuotos šventės, vaidinimai. Teatrinės išmonės netrūkdavo net ir akademijos dispuose, į kuriuos būdavo kviečiami ir kitatikiai. Pagaliau nederėtų pamiršti Vilniaus Žemutinėje pilyje nuo 1633 m. statomų itališkų operų (*drama musicale*), taip pat dramos spektaklių. Toje praityje – mūsų teatro ištakos, o kad tie vaidinimai buvo atliekami lotynų ar italų kalbomis (operos), tai tokia buvo europietiška kultūros tradicija. Juk jos tėkmėje gyveno ir Lietuvos elitas.

Visada atsiras tokių, kurie tegul ir nepiktai, bet pasišaipys iš noro „sendinti“ savo kultūrą ir teatrą. Galbūt jie čia išvelgs tam tikrą nevisavertiškumo kompleksą. Tačiau tokį siekį nesunkiai aptiksime ir savo kaimynių, ir toliau esančių Europos tautų mąstyme. E. Mažintas *XXI amžiuje* pateikė vykusį, susimąstyti verčiantį pavyzdį. Sankt Peterburgo (tada dar Leningrado) valstybinio teatro meno akademija 1988 m. minėjo savo veiklos 70-mečį, nes dekretu ji buvo įkurta 1918 metais. Tačiau 2004 m. jau buvo minimas tos pačios aukštosios mokyklos 225 metų jubiliejus. Mat aptiktas 1779 m. imperatorės Jekaterinos II dekretas, kuriuo Ivanas Vasiljevičius Bibikovas buvo paskirtas freilinių mokyklos direktoriumi. Toje mokykloje buvo mokoma rengti iškilmingus priėmimus caro rūmuose, aptarnauti aukšto rango svečius. Taip akademija iškart „paseno“ 130 metų.

Taigi mūsų gyvenime daug kas reliatyvu, šitai pasakytina ir apie teatro bei kitus kultūros reiškinius. Tačiau prisimindami pirmąjį lietuvišką spektaklį Telšiuose neištrūpame reliatyvumo mariose, nes kalbame ne apskritai apie krašte rengtus spektaklius, bet būtent apie pirmą lietuvišką vaidinimą.

Ir karo metais mūzos netylėjo

1908 m. tie patys Telšių pirmojo lietuviško spektaklio entuziastai suvaidino dar dvi komedijas. Išties dešimtmetį ir toliau buvo statomi lengvo žanro, skirtingo išsilavinimo ir interesų žmonėms suprantami veikalėliai, daugiausia komedijos. Iš tos veiklos 1916 m. Telšiuose susibūrė *Kanklių* draugija. Iki 1935 m. ji pastatė apie 400 spektaklių, kurie rodyti įvairiose Žemaitijos vietovėse. Tie vaidinimai padėjo išugdyti gana profesionaliai vaidinančius ir šį užsiėmimą pagėmusius kultūrininkus, pirmuosius aktorius. Net 1935 m. iširus *Kanklėms*, Telšiuose jau buvo tokių, kurie tęsė pradėtą scenos mėgėjų darbą.

Ekskursijoje po Telšius architektas Algirdas Žebrauskas atkreipė dėmesį į miesto centre prie Katedros lapojančius kaštonus. Savotiškas gamtos paminklas, nors greičiausiai niekur paminklų apsaugos sąvaduose jie nepažymėti. Tai 1923 m. gegužės 1 d. Vydūno, tuomet dirbusio Telšių vidurinėje mokykloje, su moksleiviais ir mokytojais sodinti kaštonai. Jie ligi šiol lapoja visai netoli nuo Telšių teatro. Apie jį svajota nuo pat 1918 m., kai buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė. 1921 m. vis tas pats Feliksas Milevičius, kuris 1907 m. telkėsi į pagalbą Povilą Vėserį statyti pirmąjį teatro spektaklį Telšiuose, organizavo lėšų rinkimą teatro rūmų statybai. Tam reikalui buvo sudarytas komitetas, kurio gar-

bės pirmininkas buvo Vydūnas. Teatro pastato statyboje dalyvavo daug iškilų telšiškių, svajojusių savo mieste turėti nuosavą teatrą. Tvirtinama, kad teatro kūrėjai Telšiuose buvo Petras Gintalas, Pranas Genys ir Butkus Juzė.

Daugiausia šių asmenų pastangomis Telšiuose buvo pradėtas kurti Žemaitijos teatras. Tiesa, pirmasis sovietmetis (1940–1941 m.) Telšių teatrui buvo nepalankus, kai kurie aktoriai pritaro prie Šiaulių teatro, dalis pasklido po kitus Lietuvos miestus. 1941 m. antroje pusėje pavyko įteisinėti Telšių Žemaičių teatro vardą. Okupacinei vokiečių valdžiai atrodė svarbu, kad karininkai ir kareiviai turėtų kur praleisti laiką, bet reikalavo atitinkamo repertuaro. Spektaklius reikalavo statyti vokiečių kalba. Teatro vadovai ir aktoriai priešinosi, įrodinėjo, kad tai neįmanoma. 1943–1944 m. Telšių Žemaičių teatrui vadovavo dailininkas grafikas Telesforas Valius (1914–1977). Gera proga pažymėti, kad Telšiai yra garsių dailininkų Valių lizdas, iš šio miesto kilęs ir Vytautas Valius (1930–2004), Telesforo brolis. Beje, Vytauto Valiaus sūnus Saulius (g. 1958 m.) taip pat yra dailininkas.

T. Valius ne tik pats kūrė scenografijas, bet į Telšius kvietėsi profesionalius režisierius ir dailininkus, tad net ir karo metais Žemaičių teatre vyrė kūrybingas teatrinis gyvenimas. Rampos šviesa išvydo Basono melodrama *Nežinomyji*, S. Lauciaus *Signalas*, F. Šilerio *Klasta ir meilė* (režisierius P. Gintalas), P. Vaičiūno *Naujieji žmonės*, K. Binkio *Atžalynas* (rež. N. Bernotas), P. Gintalo *Kražių skerdyklė*, Zudermano *Tėviškė*, Švarco *Sniego karalienė* (rež. M. Mikuta) ir kiti spektakliai. 1943 m. Žemaičių teatras tapo profesionaliu teatru, jame vaidino J. Dulskytė, O. Dainauskienė, J. Gascevičiūtė, I. Gurinaitė, A. Gruodytė, A. Kavaliauskas, O. Knapytė, S. Paska, A. Petkevičius, A. Pikelis, S. Ratkevičius, A. Žadeikis ir kiti aktoriai. Spektaklius režisudavo N. Bernotas, A. Žalinskičiūtė-Petrauskienė, R. Juknevičius, B. Lukošius, M. Mikuta, A. Radzevičius, N. Vosyliūtė ir kiti. Karo metais teatre būta ir muzikinio ansamblio, kuriam vadovavo V. Visockas.

1944 m. T. Valius pasitraukė į Vakarų, gyveno Kanadoje, ten 1977 m. ir mirė. Paskutinis menininko prašymas artimiesiems buvo toks: jo palaidoti gimtinėje, kai joje nebus okupantų. Urna su T. Valiaus palaikais 2004 m. buvo parvežta į Telšius, kur juos priglaudė Valių šeimos kapas senosiose miesto kapinėse.

Būti mokinių sunkiai sekėsi

Taiigi iš kultūrinių draugijų ir prie jų veikusių įvairių ratelių ir užgimė mėgėjiškas teatras. Kaip atsitiko, kad vieni mėgėjiški teatrai išėjo į platų kūrybinės veiklos kelią, tapo net profesionaliais teatrais, kaip matome iš Telšių Žemaičių teatro pavyzdžio, o kiti aukščiau taip ir nepakilo? Vilniuje veikė *Rūta*, Panevėžyje *Aidas*, Biržuose – *Mūza* ir *Lyra*, Šiauliuose – *Varpas*, o Telšiuose *Kanklės*. Pasak I. Aleksaitės, tai buvo mažai kuo vienas nuo kito skyrėsi mėgėjų būreliai. Vaidino panašus repertuaro veikalėlius, kuriuos vieni iš kitų skolinavosi, kad nereiktų patiems iš kitų kalbų išsiversiti. Kas lėmė vienų sėkmę, o kitų lyg ir nesugebėjimą prasiveržti?

I. Aleksaitė, uždavusi šį klausimą ir mėginusi į jį atsakyti, priėjo prie tokios nuomonės: viskas priklausė nuo

Teatro „Agora“ iš Belgijos režisierius Marcelas Cremeris veda kūrybinės laboratorijos praktinius užsiėmimus

vieno žmogaus, nuo asmenybės. Ne tiek palankiai susiklosčiusios sąlygos, kiek kūrybinės asmenybės buvimas ar nebuvimas lemdavo teatro kelią. Vienas žmogus mene labai daug gali, tai mums patvirtins Romualdo Juknevičiaus pavyzdys. Užteko Telšiuose įsikurti Žemaičių dramos teatrui, 1946 m. pradėti jame dirbti Romualdai Juknevičiui (1906–1963), ir teatras gavo naują postūmį, pakilo į visai kitą lygmenį.

Ar telšiškiečiai žinojo, kokio masto kūrėjas atvyksta? Šį klausimą I. Aleksaitė, knygos apie Juknevičių autorė, turėjo progos užduoti režisieriaus antrajai žmonai Onai Knapykai, garsiai aktoarei. Jos teigimu, vargu ar telšiškiečiai labai suko galvą dėl to, kas pas juos atvyksta. Žinojo Juknevičių kaip labai gerą aktorį ir režisierių, spėjusi pagarsėti Kaune ir Vilniuje, bet mažai nutukė, kokios

padarė perversmą lietuvių teatre – išvedė jį į europinį lygį, o kaip pedagogas išugdė visą plejadą garsių aktorių. Tačiau R. Juknevičiui teatro rutina ir sustabarėjimas atrodė nepriimtinas, todėl jis išėjo galvodamas kurti savąjį teatrą. 1933–1934 m. vaidino *Jaunųjų teatre* Kaune. Iširus vos metus gyvavusiam *Jaunųjų teatrui*, 1934 m. R. Juknevičius išvyksta studijuoti režisūrą į Maskvą. Režisieriui praktikanu dirbo pas Vsevolodą Mejerholdą, didįjį teatro reformatorių, padariusį didžiulę įtaką pasauliniam teatrui. Lietuvis aklai Mejerholdo sekėju netapo, į jo eksperimentus žiūrėjo atsargiai, o kartais net ir kritiškai. Buvo jau pakankamai subrendęs kaip kūrėjas, aktorius ir asmenybė. Matyt, veltui neprašė iš A. Olekos-Žilinsko gauti aktorinio meistriškumo ir režisūrinės mokyklos pagrindai. Vis dėlto Maskvoje R. Juk-

nevičius Juknevičių vežiodavosi su savimi lyg kokį talismaną – elegantišką nedidelio ūgio mėlynakį blondiną. Veždavosi taip pat į repeticijas Leningrade, kurį senieji šio miesto gyventojai dar tebevadino Peterburgu.

Bet, kaip sakėme, Juknevičius neištirpo savo mokytojo eksperimentų jūre. I. Aleksaitė primena Juknevičiaus dienoraščio eilutes, kuriose aiškiai išreikšta nuostata: jam Mejerholdo režisavimo maniera ir spektakliai nepatiko. Jo širdis labiau linko prie Jevgenijaus Vachtangovo teatro. Vis dėlto tie dveji tobulinimosi metai Maskvoje Juknevičiui neprašėjo veltui. Sugrįžęs 1936 m. Klaipeidoje pastatė H. Heyermanso *Viltį*, susilaukė didelio publikos ir kritikos susidomėjimo. Mažai kas abejojo, kad į Lietuvos teatrą atėjo nauja ir savita jėga.

1940 m. Juknevičius kviečiamas Vilniaus teatro direktoriumi ir meno vadovu. Jis stato spektaklius ir Šiaurės Lietuvos teatre (Šiaulių dramos teatre). Žiūrovus užburia jo spektaklių raiškos priemonių naujumas ir tikrumas, psichologinė charakterių tiesa, meninė spektaklių visuma. Pagaliau jo spektakliuose atsiskleidė nauji talentai, ligi tol tik ieškoje savęs kitų režisierių pastatymuose. Kai kurie iš tų aktorių tapo Vilniaus teatro kūrybinio branduolio. Atrodė, kad šio aktorius ir režisieriaus kelias veda tik aukštyn į di-

ma pamiršti, į Telšius Juknevičius atvyko ne savo noru, bet kaip į savotišką kūrybinę tremtį – yra ir tokia tremties kategorija. Faktiškai buvo išvarytas iš Vilniaus dramos teatro, o jo spektakliai iš repertuaro pašalinti. Kaltinimai lyg ir kūrybinio pobūdžio: Juknevičius nesupranta Čechovo, nesugeba statyti vodevilių ir kitų tarybiniam žiūrovui labai reikalingų teatrinų dalykų. Nuo atsakomybės pasaito atleisti kritikai išsijuosę vienu balsu triuškinę didį aktorį ir režisierių, jo spektaklius. Tikroji priežastis buvo neviešinama, nors Juknevičiaus aplinkos žmonėms ji tikriausiai buvo gerai žinoma.

Karo metais *Naujojoje Lietuvoje* buvo išspausdintas Juknevičiaus straipsnis apie 1940-ųjų įvykius, kai Lietuva buvo inkorporuojama į Sovietų Sąjungos sudėtį. Tada ir Juknevičius buvo „išrinktas“ liaudies deputatu,

Šarka neša skubią žinią... Telšių miestą puošia daug išraiškingų mažosios architektūros ženklų

nors jo paties niekas nė neklausė, ar jis sutinka balotiruotis į tuos deputatus. Matyt, lėmė tai, kad 1934–1936 m. tobulinosi Maskvoje, vadinas, buvo Sovietų Sąjungos draugas.

Apie savo „išrinkimą“ deputatu Juknevičius sužinojo Palangos paplūdimyje. Atvažiavęs jo draugas, aktorius, pranešė matęs iškabintus deputatų sąrašus, o juose – ir Juknevičiaus pavardę. Tik užrašyta kažkodėl lenkiškai: „Juchnevicz Romuald.“ Toliau parašyta: „Miko sūnus“, „chlop“, t. y. valstietis. Gal čia koks kitas asmuo?

Atvažiavęs į Vilnių Juknevičius sužinojo, kad visai ne kitas, o jis pats ir yra tas „chlop Juchnevicz“, nuo šiol „liaudies tarnas“, turėsiantis vykdyti visas deputatui privalomas pareigas. Prasidėjo nesibaigiantys posėdžiai, balsavimų ir rankų pakėlimo ritualai, kuriuose jam teko dalyvauti. Pats tikriausias politinio gyvenimo spektaklis, kuriame nepriklausoma Lietuvos valstybė jau nebedalyvavo, o statistais privalėjo būti liaudies „išrinkti“ deputatai.

Štai visą šią nelinksimą gyvenimo komediją Juknevičius karo metais ir aprašė *Naujojoje Lietuvoje*, ir už šį savo žingsnį turėjo brangiai sumokėti. Jam dar gerai baigėsi, nes kitiems ir už mažesnius nusižengimus teko daug griežtesnės bausmės. Juknevičiui neteko kasti anglių Vorkutoje ar Intoje, bet tremties iš sostinės neišvengė. Telšiai buvo jo tremties vieta, nors viešai taip ir nebuvo įvardijama. Šią sovietinę patirtį vėliau puikiai įsisavino ir pritaikė kinų chunveibinai. Prasidėjus „kultūrinei revoliucijai“ į Kinijos provinciją buvo tremiamas kūrybinės inteligentijos žiedas – persiauklėti ir persitvarkyti. Taiigi šis sovietų atradimas niekur nedingo, jis buvo panaudotas Kinijos totalitarizmo sąlygomis.

Juknevičiaus laimė – o gal tai buvo jo būdo bruožas ir gyvenimo nuostata, – kad ne vieta lemia žmogaus likimą. Priešingai – tai kūrėjas pradeda veikti ir keisti aplinką. Taip nutiko Juknevičiaus atveju. Atvykęs į Telšius jis nesigrauzė ir iš skausmo rankų negražė – bent išoriškai to nebuvo matyti. Dirbo atsidėjęs, nuoširdžiai, nes kūryboje nėra kito kelio.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Režisieriaus Romualdo Juknevičiaus biustą Telšių Žemaitės dramos teatro fojė atidengia Telšių rajono meras Almantas Petkus ir buvusi režisieriaus mokinė Regina Vosyliūtė (skulptorius – Romualdas Kvintas, idėjos autorius – Algirdas Žebrauskas)

teatrinės mokyklos patirties jis atsi-vežė į Telšius. Paties Vsevolodo Mejerholdo mokiniams, ir tuo daug pasakyta.

Daug, bet ne viskas. Pirmiausia būtina priminti, kad R. Juknevičius buvo Andriaus Olekos-Žilinsko mokiniams, studijavo Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultete, mokėsi Valstybės teatro vaidybos mokykloje, ir 1931 m. iš antro mokyklos kurso buvo pakviestas į Valskybės teatrą. Teatro režisieriumi nuo 1929 m. dirbo didis teatro reformatorius A. Oleka-Žilinskas, vienas talentingiausių lietuvių režisierių ir puikus pedagogas. Kaip režisierius

nevičius laiko veltui nešvaistė, mokėsi iš Maskvos dailės ir kitų teatrų režisierių bei garsių aktorių.

Išpūdį padarė pačiam Mejerholdui

Įdomu, kad ir didžiajam eksperimentatoriui V. Mejerholdui R. Juknevičius padarė gana didelį išpūdį. Lietuvio protas, elegancija, o svarbiausia – teatro reikalų išmanymas pelnė jam metro pripažinimą. Šis tilpo trumpame apibūdinime: *Jis turi taiklią akį...* Tai buvo labai didelis ir tikslus Juknevičiaus įvertinimas. Me-

džiausius kūrybinius laimėjimus. Deja, menininko gyvenimas permainingas, o ypač tai pasakytina apie didžias kūrybines asmenybes.

Kaip režisierius virto „chlopu“

Taiigi į Telšius R. Juknevičius atvažiavo apsišarvavęs solidžia teatrinio meno patirtimi, savo kūrybiniame arsenale turėjo A. Olekos-Žilinsko ir didžio XX a. teatro eksperimentatoriaus V. Mejerholdo mokyklų patirtį, pagaliau buvo vadovavęs Vilniaus teatrui. Tiesa, ir to negali-

Pradžią Nr. 15

Saldaus keršto akimirkos

Paslaptingasis svečias pasirodė besąs žymus to meto kino aktorius Ivanas Mozžuchinas. Tai jis atlikdavo romantiško herojaus ir tauraus nuotykių ieškotojo vaidmenį, harcuodavo ant eiklaus žirgo, energingai mosuodavo kardu ir taikliai atsišaudydavo pistoletu. Jam buvo lemta išgelbėti gražuoles belaisves ir pelnytį jų begalinį dėkingumą. Tiesa, karais ir jo vaidinamas herojus, šiaip jau neįveikiamas, atsidurdavo nepavydėtinoje aplinkybėse, patek-

prasti ir Romano mamą, labai norėjusią sūnų jam pristatyti kuo palankiausioje šviesoje. Beje, tai tik viena iš versijų, kaip ir daugelis kitų, ji nepatikrinta.

Elegantiškasis Ivanas Mozžuchinas su rusvaplauke dama iš Vilniaus išvyko tą patį vakarą, bet jis, kaip ir dera romantiškajam herojui atlikus prakilnų husarišką mostą: visai savaitei Didžiosios Pohuliankos įnamiams paliko savo į geltoną kanarėlę panašų *Packardą* kartu su livrėja vilkinčiu vairuotoju. Svarbiausia, kad automobilis ir vairuotojas buvo palikti Romano mamos žiniai. Ir be žodžių turėtų būti aišku, kad šia

jui nurodydavo, kokią maršrutą važiuoti ir kokias svarbiausias Vilniaus vietas būtina aplankyti. Reikia pastebėti, kad mama rengėsi pabrėžtinai kukliai, nors ir skoningai, o Romaną išpuošdavo pačiais prašmatniausiais drabužiais. Tos išvykos su prabangiu automobiliu mamai turėjo daug gilesnę prasmę negu šiaip iškylos ar pasivaikščiojimai. Mamai tai buvo proga atsirevanšuoti savo priešams už visas patirtas nuoskaudas ir gyvenimo nesėkmes. Tų tikrų ar tariamų priešų juk apstu kiekvieno žmogaus, o ypač vienišos aktorės kelyje, kuri priversta duoną kasdieninę pelnytis darant

Lietuvių gimnazija jau buvo iškraustyta į gatvę

Atidesne akimi pasižvalgykime po Didžiosios Pohuliankos 16-ojo namo kiemą, kuris Romanui Kacevui ir kitiems ten gyvenusiems berniūkščiams tapo ta gladiatorių mokykla, kuri vėliau labai praverė, nes gyvenimas iš kiekvieno pareikalavo didžiulių fizinių ir dvasinių jėgų. Gali atrodyti keista, kad Prancūzijos ambasadorius, Pasipriešinimo kovų dalyvis Romanas Gari praėjus 15 metų po Antrojo pasaulinio karo autobiografiniame romane aprašinė savo gyvenimo Vilniuje vaikiskus įspūdžius. Bet jie juk ir formavo jo žmogiškąsias nuostatas, gyvenimiškąją tiesos ir teisingumo sampratą.

Tad vien dėl to šis namas ir jo kiemas verti tyrinėtojų dėmesio. Priminsime, kad pagal dabartinę numeraciją tai J. Basanavičiaus 18-asis namas. Ir dabar iš gatvės į kiemą patenkama pro tuos pačius arkinius vartus. Siekdami bent šio tokio tikslumo pastebėsime, kad didžiulį kiemą supa dvejų gatvių – J. Basanavičiaus ir Mindaugo – namų vidiniai fasadai.

Vargu ar mažajam Romanui ir kitiems šiuose namuose gyvenusiems berniūkščiams buvo įdomu, ar jie žinojo, kad šalia esančiame turtuolio Pimenovo name, tuometinės Didžiosios Pohuliankos ir Kaukazo gatvių kampe Nr. 14/17 (dabar J. Basanavičiaus ir Mindaugo gatvių kampas), Pirmojo pasaulinio karo metais veikė pirmoji lietuviška gimnazija rytų Lietuvoje. Ji įkurta 1915 m. spalio 9 d. pavadinimu *Jono Basanavičiaus, Mykolo Biržiškos ir Povilo Gaidelionio Vilniaus lietuvių gimnazijos kurso pamokos*. Pirmuoju direktoriumi buvo Mykolas Biržiška, lietuvių kalbos mokytojas, būsimasis Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signataras, o pamokos lietuvių kalba šiame pastate prasidėjo 1915 m. spalio 18 d. Tų pačių metų gruodžio 22 d. mokyklą perėmė *Ryto* draugija, ir nuo 1916 m. vasario 16-osios vadinta *Ryto* draugijos Vilniaus lietuvių gimnazija. 1918 m. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę – Pirmąją Vilniaus berniukų gimnaziją. 1921 m. pabaigoje tapo Vytauto Didžiojo gimnazija. Joje dirbo lietuvių tautos patriarchas daktaras Jonas Basanavičius, Lietuvos prezidentai Antanas Smetona ir Aleksandras Stulginskis, taip pat Jonas Vileišis, Kazys Bizauskas ir kiti Lietuvos šviesuoliai. Po Antrojo pasaulinio karo gimnazija skilo į dvi vidurines mokyklas: berniukų vidurinei buvo suteiktas Antano Vienuolio, o mergaičių – Salomėjos Nėries vardas. Šiais vardais, atgavusios statusą, gimnazijos vadinamos ir mūsų dienomis, tik dabar tai mišrios gimnazijos.

Aišku, viso to mažasis Romanas nežinojo ir negalėjo žinoti, tuo labiau, kad su mama atvykęs į Pirmojo pasaulinio karo nualintą Vilnių kaimyniniame pastate lietuviškos gimnazijos jau neberado, mat lenkam užėmus Vilnių ji paprasčiausiai buvo iškraustyta į gatvę. Lietuvius priglaudė žydų visuomenės atstovai, pasiūlę pamokas vesti žydų realinėje gimnazijoje Lichanšteino name Arklių gatvėje. Jeigu tikėsime, kad mies-

Mažasis vilnietukas Romanas Kacevas

to topografijoje niekas nedingsta, ir net jei neturi fizinės išraiškos, virsta dvasine miesto, gatvės ar kiemo gyvavimo aura. Čia virę įvykiai, kadaise gyvenę žmonės kažin kokių mistišku būdu, matyt, veikia ir vėliau ten įsikūrusiuosius.

Visa tai priminę norime patikslinti iš revoliucijos siaubiamos Rusijos į vakarus bėgančios aktorės Ninos Borisovskajos su Romanu atvykimo į Vilnių bent apytikrą datą. Jeigu jiedu atvyko į Lenkijos užimtą Vilnių, vadinasi, tai turėjo būti po 1920 m. spalio 9-osios, kai Lietuvos kariuomenė miestą apleido. Taigi jokių būdu ne 1917 m., kaip tvirtina mūsų pasakojimo pirmosios dalyje minėtos enciklopedijos.

Romaną aplankė... romanas

Romano Kacevo, tada dar nepapusio Romenu Gari, laikais Didžiosios Pohuliankos 16-ojo namo kieme riogsojo didžiulė krūva plytų – visa, kas buvo likę iš šaudmenų fabriko, kuris čia buvo susprogdintas per lietuvių ir lenkų kariuomenių kovas. Toliau stovėjo malkinė, žėlė dilgėlynas, labai tinkamas kariauti berniukams, o dar toliau kiemą supo aukšta gretimus sodus skyrusi tvora. Kieme buvo daugybė sandėliukų, kuriuose gyventojai saugojo senus baldus, vargu ar kam reikalingus, ir visokį seną šlamštą, kur buvo galima rasti įdomiausių dalykų: pigių papuošalų, teatro kostiumų, batų, dėžučių su sagomis ir medaliais, fotografijų albumų, atvirukų, lėlių, medinių arklukų ir net carinės kariuomenės uniformų su medalių juostelėmis. Žodžiu, tikras senaikių turgus, kadaise čia gyvenusių žmonių negrįžtančių gyvenimų pėdsakai. Tarp visų šių įdomybių ir virė Romano ir kitų berniūkščių gyvenimai.

Kaip netrukus įsitikinsime, šiame kieme mūsų herojų ištiko įvykis, kurio niekaip negalima apeiti tylomis. Jeigu siektume šiam pasakojimui gal ir derančio kalambūro, galėtume pasakyti, kad Romaną aplankė... romanas. Tikrų tikriausias, koks tik gali ištikti romanui pasirengusį asmenį, o Romanas, kaip įsitikinsime, toks ir buvo.

Būdamas bene devynerių jis pirmą kartą įsimylėjo. O kadangi šis žaibo blyksnis jį ištiko mūsų Vilniuje ir vos nekainavo gyvybės, tai tiesiog būtina aprašy-

Mažas berniukas su dideliu batu rankose (3)

Mažasis Romanas Kacevas, Prancūzijoje tapsiantis Romenu Gari, žvelgia į pastatą, už kurio buvo jo gyvenamojo namo kiemas

davo į pasalą, nelaisvę ir patirdavo brutalių priešų kankinimus. Žodžiu, ekrane Mozžuchinas buvo toks XX a. antrosios pusės Džeimsas Bondas, kurio įvaizdį kiekvienas amžius kuria pagal savo meto herojiško įvaizdžio kanojus. Jo žingsnius lydi nesibaigiantys žygdarbiai ir iš meilės alpstančios gražuolės.

Jautresnis skaitytojas tikriausiai atkreipė dėmesį į labai neįprastą Romano mamos ir visų namiškių elgesį, kai Didžiosios Pohuliankos 16-ojo namo butą su mados salonu aplankė to meto herojiško kino žvaigždė Ivanas Mozžuchinas. Iškart pasakysime, kad ne jo aktorinė šlovė čia buvo dėta. Romano mama dėl kitko jautėsi ne savo kailyje, ir ta nuotaika bemat persidavė kitiems. Esama rimto pagrindo teigti, kad Ivanas Mozžuchinas buvo biologinis Romano tėvas, tad su visa derama pagarba jo oficialaus tėvo Leibo Kacevo atminimui žmogiškai galime su-

nuostabia galimybe buvo pasinaudota su visu artistiška mamos prigimčiai būdingu orumu.

Romano, tuo metu jau Romeno, atmintyje tie pasivažinėjimai automobiliu Vilniaus gatvėmis įstrigo kaip be galo didelis įspūdis ir malonumas. Buvo galima bent trumpam atsiseikinti su sunkiais miesto šaligatviais ir nuvažiuoti į miesto apylinkes, pasivaikščioti po lietuvišką mišką. Praėjus kone 40 metų autobiografinėje knygoje *Aušros pažadas* rašytojas Romanas Gari šiuos patirtus įspūdžius išplėtęs su visomis smulkmenomis.

Žinoma, svarbiausia tų kone ritualinių pasivažinėjimų veikėja buvo Romano mama, kuriai net pavasario gaivalai neįstengdavo susukti galvos. Ji visados jautė tvirtą pagrindą po kojomis ir gerai skyrė, kas gyvenime svarbiausia. Kas rytą apie vienuoliktą valandą kartu su sūnumi patogiai įsitaisiusi ant *Packardo* sėdynės mama livrėja vilkinčiam vairuoto-

skrybėlaites ir konkuruojant „Paryžiaus aukštos mados“ srityje.

Ištisas dvi valandas geltonpalvis *Packardas* su nuleistu variklio gaubtu sukdamo ratus po Vilniaus miestą. Romano mama rinkdavosi ne šiaip atsitiktines gatves, bet vietas, kurias lankydavo „padori visuomenė“. Tai buvo botanikos sodas, Rudnickio kavinė ir kitos vilniečių mėgiamos vietos. O svarbiausia, kad mama nepraleisdavo progos išdidžiai linktelėti tiems, ne itin pagarbiai ją sutikusiems dar toli gražu neseniai laikais, kai ji su skrybėlių dėžėmis po pažastimi buvo priversta eiti iš vienu namų į kitus, ir ne visur būdavo sutinkama maloniai. Dabar išmušė užtarnauto atpildo valanda: mama prabangiam automobilyje jautėsi galinti „atkeršyti“ už visas patirtas nuoskaudas ir įžeidimus. Ką ne ką, o sugėdinti priešus, tikrus ar tariamus, Romano mama mokėjo. Tomis akimirkomis triumfuodavo visa jos artistiška prigimtis.

ti. Tuo labiau, kad to padariniai virto svarbia gyvenimo pamoka, gal net išminties dedamąja, kuria būsimajam karo lakūnui, ambasadoriui ir rašytojui tekdavo vadovautis ne vieną gyvenimo akimirką.

Kaip pakerėti nimfą

Ši istorija nutiko Didžiosios Pohuliankos 16-ojo namo kieme, nes kur dar būtų galėjusi nutikti, kai berniukui tik devyneri. Dar jaunesnė buvo jo likimo skirtoji pasija, kuriai tebuvo tik aštuoneri. Jos vardas – Valentine, bent taip rašė Romenas Gari, bet mes ją vadinsime įprasčiau – Valentina. Šiek tiek rizikuojame prarasti romantiškai istorijai tokio svarbaus prancūziško aromato. Mus gelbsti tarptautinis to meto Vilniaus koloritas, lietuviškai-lenkiškas–žydiškas, gal net ir gudiškas, nors pastarosios komponentės Romenas Gari romane *Aušros pažadas* nemini. Bet grįžkime prie Valentinos.

Nuostabi šviesiaakė brunetė, vilkinti balta suknele ir laikanti rankoje sviedinį. Romanas šią nimfą išvydo eidamas iš malkų sandėlio, kur prasideda dilgėlės, išplitusios iki kaimyninio namo sodo. Sunku aprašyti tą jaudulį,

Dėl savo mylimosios jis buvo pasiryžęs suvalgyti batą

kuris ištko Romaną: širdis ėmė plakti siaubingai, akyse aptemo, o

kojos linko. Susitvardęs iškart nusprendė pakerėti tą nimfą amžiams, kad jos gyvenime neliktų vietos jokiam kitam vyriškiui. Bet Valentina nebuvo iš tų greitai paveikiamų moterų. Ji ir toliau žaidė sviediniu, regis, nė kiek nesidomėdama iš meilės tirpstančiu romeo. Tai be galo nustebino jaunąjį don žuaną, nes tai visiškai nesiderino su ligtoline jo saloninio gyvenimo patirtimi, kai alpėjančios damos, mamos klientės, tiesiog tirpte tirpo vien nuo Romano į viršų pakeltų mėlynų akių žvilgsnio.

Valentinai to akivaizdžiai nepakako, nors Romano visos moterų kerėjimo galios jau buvo išsemtos. Pajutęs visišką bejėgiškumą prieš tikrąjį grožį, Romanas atsiduso ir ištiesė kiemo nimfai tris tik ką iš kaimynų sodo nugalbtus žalius obuolius. Valentina kaip niekur nieko paėmė obuolius ir pareiškė: „Janekas dėl manęs suvalgė visą savo pašto ženklų kolekciją.“

Štai čia ir prasidėjo. Siekdamas bet kuria kaina pralenkti konkurentą Janeką, Romanas taip pat pradėjo valgyti – viską, kas tuo metu jam pakliuvo po ranka. Suvalgė neatsargų drugelį, paskui kitą, regis, aibę drugelių. Paskui kibo į žemės kirminus, bet kadangi gražiajai nimfai toks žygdarbis ypatingo išpuzdžio nepadarė, teko praryti saują tų kirminų. Atėjo eilė vyšnioms, teisingiau vyšnioms su kauliukais ir net nelaimingam peliukui, kuris kažkokiu būdu ne laiku pasipainiojo staiga nepasotinamu Pantagriueliu virtusiam Romanui.

Bet ir tuo meniu mūsų herojus nepasitenkino. Galime tikėti, galime netikėti, bet dėl mylimosios, – bent taip tvirtina savo romane Romenas Gari, – jis išibėgėjęs sušniojo japonišką vėduoklę, dešimt metrų virvės ir tris raudonas žuveles, ištrauktas iš Valentinos muzikos mokytojo akvariumo. Valentinos didžiadvasystė pasireiškė bent tuo, kad ji palengvino savajam Kazanovai užduotį – pati valgė vyšnių minkštimą, o

kauliukus davė žygdarbiui pasiryžusiam Romanui.

Iš meilės galėjo suvalgyti batą

Vėliau dėl savo mylimų moterų Romenui Gari daug visko yra tekę padaryti. O jis jų turėjo nemažai, bet labiau nepasotintos būtybės už Valentina jam gyvenime neteko sutikti. Tai buvo Mesalina ir Teodora iš Bizantijos viename asmenyje. Ji bėgiojo po kiemą ir pretendentui į savo širdį rodydavo tai lapą, tai seną kamštį, tai smėlio krūvą, o šis su riterio įkvėpimu ir visišku atsidaivimu puldavo vykdyti nepasotintos damos užgaidas. Ir dar džiaugėsi, kad buvo reikalingas, išskirtas iš daugelio kitų kiemo berniukų.

Nepasotinamajai viso to buvo maža. Ji pasišokėdama nubėgo ir netrukus grįžo su sauja sraigų. Romanas suvalgė ir sraiges. Kas dar jam beliko daryti?

Blogiausia, kad visi šie žygdarbiai mažajai Mesalinai nedarė jokio pastebimesnio poveikio, nes kai Romanas baigė kramtyti pasukintą sraigę su kiautu, žavingoji kankintoja abejingai pareiškė: „Juzekas dėl manęs suvalgė dešimt vorų...“

To jau buvo per daug. Kvėpė jo akivaizdžia neištikimybė ir dar su geriausiu kiemo draugu. Gal tai buvo tą, o gal kitą kartą, tačiau apsėstas neapsakomo įniršio ir pavydo, paklaikęs iš meilės, kai dėl išrinktosios galima ryžtis bet kokiam, net beprotiškiausiam žingsniui, Romanas nusiavė guminių batą ir tarė: „Jei nori, suvalgysiu jį dėl tavęs.“

Kur nenorės, juk tai buvo tegul ir mažytė, bet moteris! Valentina pasidėjo ant žemės lanką, kuriuo žaidė, ir pasirengė stebėti, kaip dėl jos bus valgomas batas.

„Valgysi jį žalią?“ – klatingai paklausė. Romanui nieko kito neliko, kaip tesėti gal ir ne visai atsargiai duotą pažadą. Kelio atgal nebuvo. Išsitraukė kišeninį peiliuką ir pradėjo pjauti gumą mažais gabaliukais. Prarijo vieną gabalėlį, paskui kitą. Matė susižavėjusias šviesias akis, ir to Romanui pakako. Dar energingiau kramtė gumą, šiek tiek atsipūsdamas tarp gerklėje stringančių karnių. Gerklėje kilo šleikštulys, bet sustoti buvo neįmanoma. Tai buvo akimirka, kai Romanas pasijuto esąs tikras vyras, o vyrui pasiduoti nevalia.

Baigėsi tuo, kad Romanas ant neštuvų buvo įkeltas į greitosios pagalbos automobilį ir, motinai raudant iš sielvarto, aplinkui kuo nuoširdžiausiai pritariant mamos artimiausioms pagalbininkėms iš *Naujojo Paryžiaus aukštosios mados salono*, kuo iškilmingiausiai buvo išvežtas į ligoninę. Romanas sunkiai susirgo, gydytojams teko dėti daug pastangų, kol berniuką pastatė ant kojų. Užtat į namus jis grįžo aukštai iškelta galva, kaip ir turėtų jaustis pareigą atlikęs tikras didvyris, toks Ivano Mozžuchino sekėjas, tiesa, ne ekrane, bet gyvenime.

Nepamirškime, kad Romanui buvo skirtos Prancūzijos ambasadoriaus pareigos, tiesa, kol kas tik mamos svajose ir toli siekiančiuose planuose, bet kas sakė, kad mylinčios motinos žodžiams nelėmta tapti kūnu?

Apkramtytas batas lydėjo jį gyvenimo klajonėse

Šis vaikystės dienų epizodas neliko be pėdsako. Antrojo pasaulinio karo metais šie Vilniaus prisiminimai Romėnų Gari paskatino parašyti savo pirmąjį romaną *Europietiškas auklėjimas* ir kai kurias *Didžiosios Drabužinės* romano passtraipas. Šis vaikiškos meilės epizodas įkvėpė ir lietuvių skulptorių Romualdą Kvintą rašytoją įprasminti skulptūroje, kuri 2007 m. birželį papuošė J. Basanavičiaus ir Mindaugo gatvių kampą, taigi visai netoli nuo Didžiosios Pohuliankos 16-ojo namo. Mažasis Romanas tvirtai spaudžia prie krūtinės jau pusiau apkramsnotą batą, o jo svajingas žvilgsnis neša jį ten, kur anapus turčiui Pimenovui priklausiusio didžiulio namo fasado buvo tas prisiminimus saugantis Didžiosios Pohuliankos 16-ojo namo kiemas. Tačiau apie skulptūrą ir jos atidarymo iškilmes pasakosime vėliau.

Apkramsnotas guminis batas dar ilgai Romaną lydėjo jo gyvenimo klajonėse, kurių būtų per akis pakakę ir keliems piligrimams. Daugiau kaip 30 metų tas vaikiškas batas buvo šalia savininko, tarsi savotiškas talismanas iš vaikystės Vilniaus ir nuolatinės parengties simbolis: jei prireiktų vėl būtų galima įnikti į pradėtąjį krimsti batą ir įrodyti, kad niekas nepasikeitė, žmogus išlieka toks, koks yra.

O savo Mesalinai, t. y. Valentinai, buvo dėkingas už tai, kad jos dėka suprato neabejotiną tiesą: jo motinos meilė ir švelnumas, kuriuo jautėsi apgaubtas, nieko bendro neturi su tuo, kas laukė jo už namų sienų. Be to, nieko neįmanoma pasiekti, laimėti, išsikovoti ir išsaugoti vieną kartą ir visiems laikams.

Pripažinkime, kad tai reikšmingos gyvenimo pamokos, o jų Vilniuje buvo tekę patirti ir daugiau. Juk dėl Valentinus varžydama su beveik metais už save vyresniu, taigi ir apie moteris daugiau nutuokiančiu Janeku – savo didžiuoju konkurentu, Romanas turėjo nuolat gausinti savo narsumo ir vyriškumo įrodymus. Kad ir lenktyniaujant rogėmis nuo Vilniaus kalvų. Vieną kartą Romanas išsinarino petį šokdamas, aišku, stebint Valentinai, nuo penkių metrų aukščio tramplino į sniegą. Mat niekaip kitaip nebuvo galima įveikti Janeko, nes šis nenaudėlis buvo nepralenkiamas, mokėjo nuo kalno leistis stovėdamas ant rogių, o tokie gebėjimai jį labai išaukštino Valentinai akyse. Be to, Janekas mokėjo stulbinamai švilpti susikišęs du pirštus į burną. Net ir praėjus 40 metų, Romenu virtęs Romanas apgailėstavo, kad šito meno taip ir neišmokė. Per visą gyvenimą be Janeko taip šaižiai ir galingai švilpiant girdėjo tik du asmenis – savo draugą ambasadorių Jaime de Castro ir grafiene Nelly de Vogue. Toli gražu ne paskutiniai asmenys šioje žemėje. Tai pasakytina ir apie išdykusį berniukštį Janeką. Jis tapo žymiu Lenkijos komunistų partijos veikėju, su kuriuo ambasadoriui Romenui Gari teko susitikti Paryžiuje Lenkijos ambasados salonuose oficialaus priėmimo metu. Tai buvo praėjus kone 30 metų nuo tų laikų, kai Vilniuje abu ne juokais konkuravo dėl Valentinos.

Bus daugiau

VILNIAUS UNIVERSITETO ONKOLOGIJOS INSTITUTAS

Skelbia viešą konkursą direktoriaus pareigas užimti

Konkurse dalyvaujantis asmuo (toliau – pretendentas) privalo:

- būti ne vyresnis kaip 65 metų amžiaus;
- būti mokslininkas, įgijęs medicinos mokslų srities, onkologijos šakos krypties daktaro arba habilituoto daktaro mokslo laipsnį;
- turėti ne mažesnę kaip 10 metų mokslinio darbo stažą (medicinos kryptis, onkologijos šaka) ir administracinio darbo patirties;
- turėti kvalifikaciją, atitinkančią ne mažesnius negu keliamus kvalifikacinius reikalavimus, vyresniojo mokslo darbuotojo pareigoms užimti;
- būti susipažinęs su mokslinių tyrimų įstaigų veiklos organizavimu, finansavimu, darbo teisinius santykius reglamentuojančiais Lietuvos Respublikos įstatymais, Vyriausybės nutarimais ir kitais teisės aktais.

Privalumai:

- dalyvavimas tarptautinėse konferencijose ir seminaruose, mokslinių publikacijų skelbimas leidiniuose, įrašytuose į ISI bazės pagrindinių leidinių sąrašą;
- pedagoginio darbo patirtis;
- narystė tarptautinėse mokslinėse organizacijose, bendradarbiavimo su tarptautinėmis institucijomis patirtis;
- patirtis rengiant ir įgyvendinant mokslui bei ES struktūrinių fondų paramos projektus.

Per vieną mėnesį nuo konkurso paskelbimo spaudoje dienos, įskaitant paskelbimo spaudoje dieną, pretendentas turi pateikti:

- prašymą dalyvauti konkurse;
- asmens tapatybę, pilietybę ir amžių patvirtinančią dokumentą ir jo kopiją;
- mokslo laipsnį liudijantį dokumentą ir jo kopiją;
- valstybinio socialinio draudimo pažymėjimą ir jo kopiją;
- trumpą gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą;
- instituto veiklos plano projektą;
- mokslinių darbų sąrašą;
- kitus papildomus dokumentus, leidžiančius objektyviai įvertinti pretendento kvalifikaciją.

Pretendentai dokumentus gali siųsti registruotu laišku arba pateikti asmeniškai Instituto tarybos pirmininkui adresu: Vilniaus universiteto Onkologijos institutas, Santariškių g. 1, Vilnius.

Informacija teikiama telefonu (8 ~ 5) 278 6700 arba el. paštu administracija@loc.lt

Baltarusiai: savojo tapatumo paieškose

Šiomet sukanka 15 metų, kai tarp Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos buvo užmegzti diplomatiniai santykiai. Šiai progai patausojo me Česlovui Milošui skirtos konferencijos (2006 m.) renginių metu vykusį pokalbį su Gardino Jankos Kupalos valstybinio universiteto Kultūrologijos katedros docentu Mikolajumi BIASPAMET-NU (Mikolai Biaspamietnych).

Savarankiškai išmoko kalbėti lietuviškai

Pirmiausia asmeninio pobūdžio klausimas: kada ir kur taip gerai išmokote kalbėti lietuviškai?

Savarankiškai. Man labai patinka lietuvių kalba ir kultūra. Nors niekada negyvenau Lietuvoje, pramokau lietuvių kalbos.

Kokiu būdu?

Buvo nelengva, bet Kaune turėjau draugų. Dar sovietmečiu juos lankydavau, kartais po dieną kitą pas juos apsištodavau. Tai buvo mano savigarbos reikalas – pramokti lietuvių kalbos, nes pirmą kartą patekęs į Kauną negalėjau suprasti, ką kalba lietuviai. Buvo savotiškas iššūkis. Išigijau lietuvių kalbos žodyną, vadovėlį, apsiginklavau pieštuku ir kaip uolus mokinys kasdien po valandą mokiausi lietuvių kalbos. Jau buvau baigęs istorijos studijas universitete, aspirantūroje Maskvoje tęsiau filosofijos studijas ir rengiausi dirbti universitete. Šiuo metu esu Gardino Jankos Kupalos Kultūrologijos katedros docentas, savo daktaro darbą apgyniau iš filosofijos.

Ar daug Jūsų kolegų universitete domisi lietuvių kalba ir kultūra?

Nesakyčiau, kad daug, bet tokii yra. Gardino universitete dirba žmonių, kurie gyvena Lietuvoje, bet persikėlė į Gardiną. Yra ir tikrų gardiniečių, kuriuos domina lietuvių kalba, literatūra ir kultūra. Pažįstu keletą žmonių, savarankiškai besimokiusių ir pramokusių lietuvių kalbos.

Dabar vis geresnės galimybės Gardino baltarusiams mokytis lietuvių kalbos, nes veikia *Tėvynės* draugija, o sekmadieniais iš Druskininkų atvažiuoja mokytoja, mokanti lietuvių kalbos. Visi norintieji gali lankyti pamokas. Jos nemokamos.

Atskirtis

Nejau tik dėl to, kad Kaune turėjote draugų, Jums tapo įdomi lietuvių kalba ir kultūra?

Docentas Mikolajus Biaspamietnas Šetenuose prie keltiško kryžiaus

Ne tik. Visada buvo jaučiama atskirtis tarp lietuvių ir baltarusių kalbų bei kultūrų. Egzistavo ir tam tikrų išankstinių prietarų siena. Man norėjosi įveikti tą atskirtį. Negalėčiau teigti, kad turėjo įtakos tik kaimynystės veiksnys, nes nežinau, ar gyvendamas kad ir Mongolijos pasienyje būčiau pamilęs mongolų kalbą ir kultūrą. Nors gal ir taip.

Kaip Jums atrodo, kodėl ta atskirtis, net tam tikra siena buvo iškilusi tarp baltarusių ir lietuvių? O gal ir dabar ne visai išnyko?

Tai nėra paprastas klausimas. Man atrodo, kad baltarusiai, kaip ir rusai, labai prastai susipažinę su Lietuvos istorija, labai menkai pažįsta visa, kas Lietuvoje vyko sovietmečiu. Todėl vyravo įsitikinimas, kad lietuviai yra nacionalistai, tad tarpusavio santykiai negalėjo būti geri.

Apie stalinizmo represijas žinau ne iš vadovėlių, bet iš savo šeimos, konkrečiau – tėvo istorijos. Todėl man nesunku suprasti lietuvius.

Ar bendradarbiaudamas su lietuviais jausdavote mūsų nacionalizmą?

Nepamenu nė vieno tokio fakto. Tiesa, reikėtų sutarti, kokia prasme kalbame apie nacionalizmą. Manęs ši sąvoka nebaugina, bet svarbu skirti kultūrinį, politinį nacionalizmą nuo šovinistinio nacionalizmo. O apskritai naciona-

lizmas nėra smerktinas dalykas. Pripažintas nacionalizmo problematikos tyrinėtojas anglų mokslininkas Antonis Smitas (Anthony Smith) teigia, kad nacionalizmas – veiksmų visuma, nukreipta į tautos ir jos kultūros išsaugojimą bei plėtojimą. Tai normalu. Be normalaus nacionalizmo tauta negali gyventi. Bet, kaip jau minėjau, svarbu skirti nacionalizmą ir šovinizmą.

Nacionalizmo sąvoka pradėta naudoti neigiama prasme, kai norėta visas „broliškas“ tautas sulydyti viename katile. Kadangi nacionalizmas buvo suprantamas kaip prieššinimas tautų sulydymui, tai jis paverstas baubu. Nacionalizmas skaldo imperijas, tad imperijų ideologai su juo negalėjo taikstyti.

Šovinizmas skatino vietinį nacionalizmą, juk jis buvo reakcija į išorinį spaudimą.

O kaip šiandien yra su baltarusiškuoju nacionalizmu?

Baltarusiai yra labai įdomi ir prieštaringa tauta. Viena vertus, tai lyg ir labai galinga nacionalinė kultūra, kuriai XX a. atstovauja rašytojas Vasilis Bykovas, Vladimiras Karatkevičius ir daugelis kitų. Antra vertus, Baltarusijos miestuose praktiškai nėra baltarusiškų mokyklų, baltarusių kalba nevyksta švietimo darbas. Ir visai ne dėl to, kad būtų draudžiama. Patys žmonės to nenori.

K. Kalinovskis – tautinės baltarusių idėjos pradininkas

Vadinasi, būtinos valingos pastangos stengiantis baltarusių tautoje sužadinti siekį savo vaikus mokyti, ugdyti ir lavinti baltarusių kalba. Rusakalbėje aplinkoje baltarusiams nėra bent kiek didesnio poreikio vartoti savo gimtąją baltarusių kalbą.

Norėčiau priminti, kad baltarusiškas nacionalizmas turi galias istorines šaknis, jis formavosi baltarusių tautinės idėjos kontekste XIX a. antrojoje pusėje. Reikėtų prisiminti Konstantiną Kalinovskį (Kalinauską). Jis bene pirmas prabilo apie Baltarusijos išvadavimo iš Rusijos priespaudos būtinybę ir žuvo dėl šios savo idėjos – kaip vienas 1863–1864 m. sukilimo vadovų karo lauko teismo nuteistas mirti. Buvo nužudytas 1864 m. kovo 22 d. Vilniuje Lukiškių aikštėje.

K. Kalinovskis padėjo pirmąjį akmenį į baltarusių tautinės idėjos pamatą. Iš šios idėjos išsivystė ir Baltarusijos valstybingumo idėja. O antras principas – baltarusių kalbos ir kultūros kaip būtinų veiksmų tolesnėje baltarusių tautos plėtotėje. Kadangi baltarusių kalbai ir kultūrai dabartinėje Baltarusijoje vis dar ne-

teikiama tiek reikšmės, kiek būtina, tai šias vertybes reikia susieti su baltarusiškuoju tapatumu, sugrąžinti jas į nacionalinės idėjos kontekstą.

Baltarusiams labai svarbu pagrįsti ir savo istorinį tapatumą. Vaclavas Lastovskis ir kai kurie kiti istorikai XX a. pradžioje buvo iškėlę idėją apie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę kaip baltarusių valstybę. Šiuo atveju nekalbu, kiek ši idėja pagrįsta istoriškai. Noriu pasakyti, kad jos pagrindu XX a. pradžioje ėmė formuotis baltarusių tautinė savimonė.

Tam tikrą analogiją būtų rasti pateikti su lietuvių tautos kilmės iš Palemono idėja, kuri Lietuvoje buvo paplitusi nuo XVI amžiaus. Nesvarbu, kiek ta idėja teisinga ar klaidinga, bet ji atliko reikšmingą vaidmenį telkiant politinę lietuvių tautą. Istorinė mitologija tam tikrais istorijos laikotarpiais gali vaidinti svarbų mobilizuojantį ir tautą konsoliduojantį vaidmenį. Bent jau baltarusius labai sutelkė. XX a. pradžioje prabilta apie baltarusių tautos skirtingumą nuo rusų tautos. Iš to sekė ir kiti principai: Baltarusijos valstybingumo siekis, baltarusių kalbos ir kultūros savitumo įtvirtinimas. Šie principai atrodė pagrįsti teoriškai ir atliko svarbų vaidmenį nacionaliniame baltarusių judėjime.

Per kalbą reikėsi baltarusių tapatumas

Bet tai XIX a. antrosios pusės–XX a. pradžios, kaip kad sakėte, baltarusių tautinės savivokos formavimo idėja. O kaip yra šiandien?

Ši idėja atgimė ir buvo pradėta įgyvendinti XX a. paskutiniame dešimtmetyje, kai Baltarusija tapo nepriklausoma valstybė.

Pavartojote atsargų žodį „tapo“. Tuo metu, kai lietuviai, latviai ir estai kovojo dėl savo nepriklausomybės ir valstybingumo atkūrimo, baltarusiams tas valstybingumas nukrito iš dangaus tarsi Dievo dovana.

Apie tai rašau daugelyje savo straipsnių. Tuometinė Baltarusijos partinė nomenklatūra buvo priversta paskelbti Baltarusijos nepriklausomybę, nes nebuvo kitos išeities. Noriu atkreipti dėmesį į dar vieną prieštaravimą: didelė baltarusių visuomenės dalis buvo visiškai indiferentiška nacionalinės idėjos klausimu. Tikriausiai atkreipėte dėmesį, kaip Baltarusijoje vyko mitingai už nepriklausomybę. Tuo metu, kai buvo kovojama dėl nepriklausomybės ir valstybingumo paskelbimo, baltarusių opozicijos lyderiai mitinguose pabrėžtinai kalbėjo baltarusių kalba, o dauguma žmonių – rusiškai. O ką ir sakyti apie tuometinę nomenklatūrą. Taigi politinių pozicijų skirtumas reikėsi ir per kalbą. Pačioje baltarusių tautoje per kalbą reikėsi skirtingas baltarusio tapatumo suvokimas.

Esama nemažai ir kitų prieštaravimų, todėl ir sakau, kad baltarusių tauta savaip tyrinėtoji įdomi.

Grįžimo prie ištakų geismas

O dabar atsigręžkime į Česlavui Milošui skirtą konferenciją, kurios renginiai vyko Kaune, Šetenuose ir Kėdarnuose. Ar Gardino universitete daug dėmesio skiriama Č. Milošui? Kiek šis poetas, rašytojas, visuomenės veikėjas aktualus baltarusių tyrinėtojams?

Man ši konferencija buvo labai įdomi, nes Česlavas Milošas – svarbi XX a. literatūros figūra, diplomatas. Todėl mūsų literatūros tyrinėtojas labai svarbu dalyvauti šioje konferencijoje. Mes, baltarusiai ir lietuviai, juk esame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės palikuonys. Šiandien mus skiria valstybių sienos, bet tai politinės sienos, tad jos neturėtų nuo mūsų slėpti mūsų bendros istorinės praeities. Česlavas Milošas tam tikra prasme gali būti laikomas šios mūsų istorinės praeities simboliu. Jis gyveno skirtingų kultūrų paribyje: gimė Lietuvoje žemėje, priklausė lenkų kultūrai ir savo likimu rodė kultūrų sintezės pavyzdį.

Savo pranešime konferencijoje apie Milošą mėginau kalbėti kaip apie amžiną klajūną, siekusį grįžti į pirmąradį būvį, prie ištakų. Tokiu būdu jis išreiškė mūsų bendrą siekį – tai grįžimo prie ištakų geismas. Žmogus gali normaliai jaustis ir įgyvendinti savo kuriamąsias galias tik tada, kai jaučiasi esąs „namuose“. Tai ne fizine prasme, bet metaforiškai suvokiami namai. Gali būti net mitologiniai namai. Net į visą pasaulį galima žvelgti kaip į mūsų namus, bet visada yra žemėje kažkoks taškas, konkreti vieta, kuri žmogui teikia psichologinį komfortą ir kūrybinio sąvės realizavimo galimybę.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Nijolė ŠULGIENĖ, Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyno skyriaus vedėja
Doc. Dalia TRIPONIENĖ, Vilniaus medicinos draugijos pirmininkė

Regioninės reikšmės dokumentinio paveldo objektu pripažinta ir įtraukta į UNESCO programos *Pasaulio atmintis* Lietuvos nacionalinį registrą (Registracijos Nr. 17, 2007 m. gegužės mėn. 29 d.) Vilniaus universiteto bibliotekoje Vilniaus medicinos draugijos archyve saugoma *Vilniaus medicinos draugijos narių registracijos knyga – Aukso knyga – Liber Aureus Caesareae Societatis Medicae Vilnensis*. Šią knygą pasiūlyta įtraukti į nacionalinį registrą neatsitiktinai. 2005 m. Vilniaus medicinos draugija minėjo 200-ąsias įkūrimo metines. Ji buvo įkurta 1805 m. gruodžio 12 d. Tai pirmoji ir seniausia Medicinos draugija Rytų Europoje. Jos veikla tęsiasi iki šių dienų. Draugija susikūrė kaip gydytojų ir farmacininkų tobulinimosi, patirties ir mokslinės informacijos keitimosi organizacija. Jos veikla labai plati, aprėpianti ne tik medicinos mokslus, bet ir praktiką, farmaciją, higieną, visuomenės sveikatos ir sanitarinio švietimo sritis.

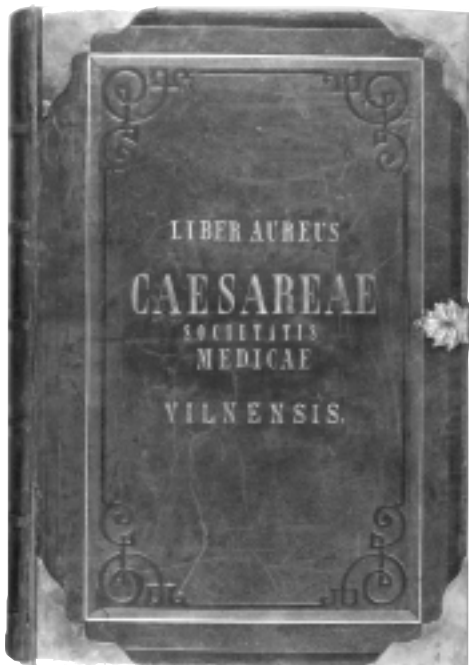
1853 m. kovo 12 d. Vilniaus Medicinos draugijos posėdyje pagerbiant draugijos narius nuspręsta juos registruoti knygoje *Liber Aureus caesareae Societatis Medicae Vilnensis*. Tuomet numatyta į šią knygą įtraukti Vilniaus medicinos draugijos steigėjus ir visus narius nuo pat draugijos įkūrimo iki naujausių laikų. Daugelis žymių pasaulio mokslininkų buvo Vilniaus medicinos draugijos nariais ir nariais korespondentais. Įrašai knygoje liudija, kad draugijos nariais buvo E. Dženeris – skiepijimo nuo raupų pradininkas, C. Huffelandas – Prūsijos karaliaus asmeninis gydytojas, sveiko gyvenimo būdo teorijos kūrėjas, E. Bergmanas – aseptikos pradininkas iš Berlyno, žymus prancūzų chirurgas D. Larėjus, anatomijos ir medicinos

„Aukso knyga“ – Pasaulio atminties nacionaliniame registre

istorijos profesorius A. Portalis iš Paryžiaus, oftalmologijos profesorius J. Beras iš Vienos, garsus anatomas ir chirurgas A. Skarpa iš Italijos Pavijos universiteto, stetoskopo išradėjas profesorius R. T. Lenekas iš Paryžiaus, garsus rusų chirurgas N. Pirogovas iš Peterburgo, chemikas D. J. Mendelejevas,

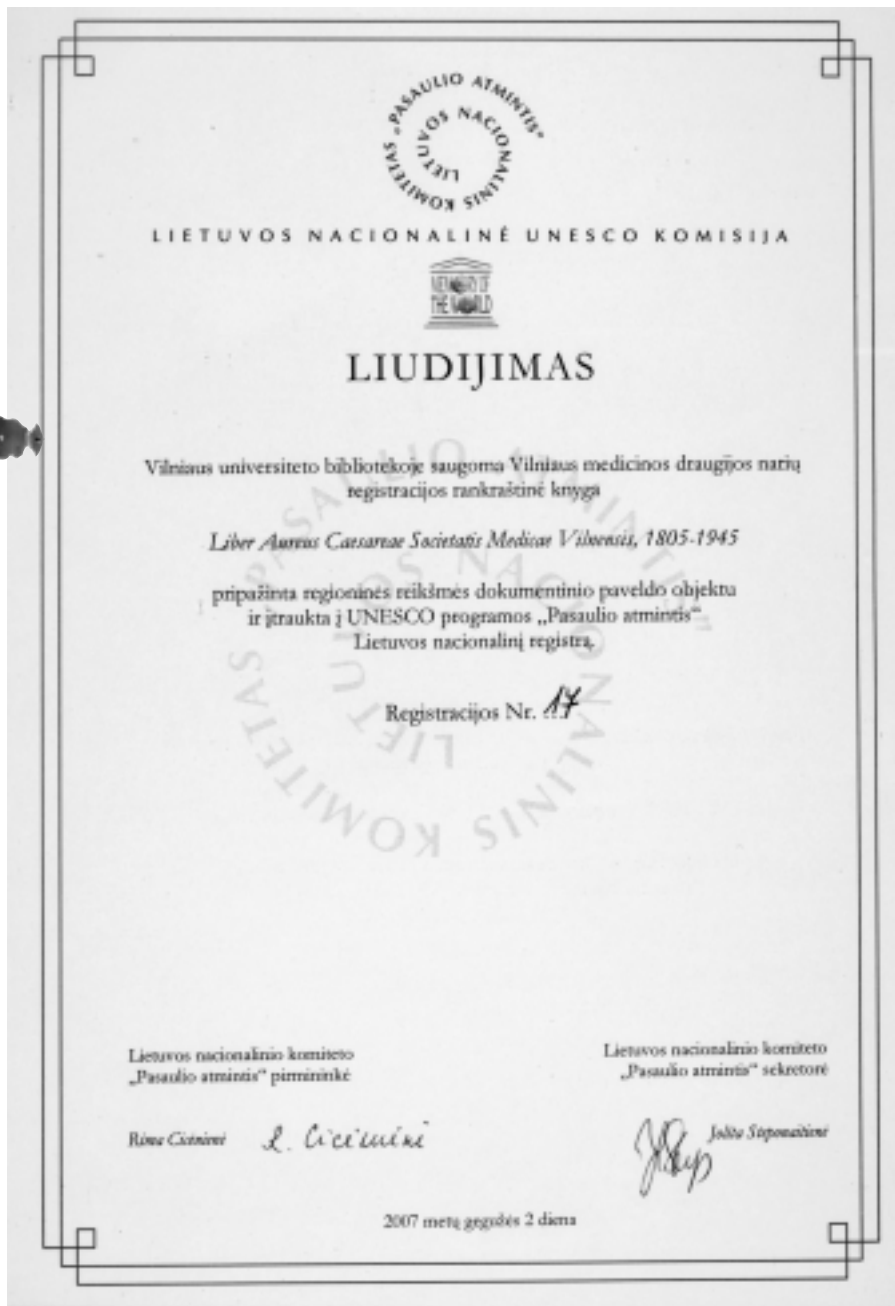
jos tyrinėtojas J. Ticijus, gydytojai ir visuomenės bei kultūros veikėjai J. Basanavičius, A. Domaševičius, S. Matulaitis, A. Vileišis ir kt. Seniausios medicinos draugijos

Rytų Europoje rankraštinė knyga *Liber Aureus caesareae Societatis Medicae Vilnensis* yra svarbus išliekamąją vertę turintis dokumentas, medicinos mokslo istorijos tyrinėjimo

„Aukso knygos“ viršelis

tuberkuliozės ir choleros bacilų atradėjas R. Kochas iš Berlyno, R. Virchovas iš Vokietijos, profesorius D. G. Balkas iš Tartu universiteto, Maskvos universiteto profesorius M. Mudrovas, profesorius G. Diupiuitrenas iš Paryžiaus, profesorius S. Botkinas iš Peterburgo, žymūs Maskvos profesorai N. Filatovas, F. Erismanas, rusų fiziologas J. Sečėnovas, Paryžiaus medicinos akademijos sekretorius Žymus medicinos istorikas F. Diubua, moderniosios farmacijos kūrėjas R. Tromsdorfis iš Erfurto, populiarus gydytojas filantropas Vilniaus ir Lietuvos istori-

UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinio registro liudijimas, kuriuo regioninės reikšmės dokumentinio paveldo objektu pripažinta „Vilniaus medicinos draugijos narių registracijos knyga – Aukso knyga“

mo šaltinis, liudijantis 1805–1928 m. laikotarpiu draugijos – tam tikru metu vienintelio medicinos mokslo centro Lietuvoje – veiklą, plėtrą ir reikšmę.

Viena iš UNESCO, specializuotos Jungtinių Tautų agentūros, švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos funkcijų yra ir kultūros paveldo išsaugojimas, siekis iš užmaršties prikelti vertingas archyvų, bibliotekų, muziejų kolekcijas, jas išsaugoti ir padaryti žinomomis ir prieinamomis kuo platesniam visuomenės ratui. 2005 m. Lietuvos nacionalinis komitetas *Pasaulio atmintis* pirmą kartą pakvietė Lietuvos atminties institucijas siūlyti įrašyti į Nacionalinį *Pasaulio atminties* registrą jose saugomus dokumentus ar jų kolekcijas, kurios galėtų būti vertinamos kaip svarbi Europos ir Lietuvos dokumentinio paveldo dalis.

Pirmieji į šį registrą 2006 m. buvo įrašyti: Martyno Mažvydo *Katekizmas*, Jogailos privilegija Vilniaus pilies bažnyčiai (1387), Vilniaus universiteto steigiamosios privilegijos (popiežiaus Grigaliaus XIII bulė), Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo (1990 03 11) ir kiti dokumentai.

2007 m. gegužės 29 d. Lietuvos Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje įvyko iškilminga UNESCO programos *Pasaulio atmintis* Lietuvos nacionalinio registro liudijimų įteikimo šventinė ceremonija. Šiais metais į nacionalinį registrą įtraukta 11 objektų, iš kurių 6 pripažinti regioninės reikšmės ir 5 – nacionalinės reikšmės objektais. Tarp jų – Mikalojaus Daukšos *Katekizmas arba mokslas kiekvienam krikščioniui privalus* (1595), Jono Jaknavičiaus *Ewangelijs polskie i litewskie* (1647), Vilniaus žydų geto spektaklių, koncertų, paskaitų, minėjimų, sporto varžybų, susirinkimų afišų, plakatų ir skelbimų rinkinys (1942–1943), lietuviškų šelako plokštelių kolekcija, kino siužetas *Lietuvos patriarcho dr. Jono Basanavičiaus laidotuvės 1927 m.* ir kiti.

Jonas KLIMAVIČIUS

Labai reikšmingų profesoriaus Romualdo Šviedrio pasakojimų apie mokslininkus jėzuitus lietuviškoje dalyje įspynė negerų netikslumų apie jau gerai žinomus dalykus.

Konstantinas Sirvydas yra ne tik žymus žodynininkas (*Mokslo Lietuva*, 2007 m. Nr. 14 p. 8), bet ir pirmasis lietuvių žodynininkas.

Clavis linguae Lithuanicae žinomas tik iš šio pavadinimo minėjimo senuosiuose šaltiniuose. Vienų nurodyta 1629 m., kitų – 1621 m. Spėjama, kad tai būta gramatikos, o ne žodyno.

Sirvydo pirmojo žodyno išlikęs tik vienas egzempliorius be pabaigos ir be pradžios – taigi ir be pavadinimo. Pagal vandenženklis turėjęs išeiti prieš 1620 metus. Spėjamas pavadinimas – *Promptuarium dictionum Polonicarum, Latinarum et Lituanicarum*. Vardynas parengtas pagal lenkų žodynininko Nikolajaus

Ką tikrai parašė Konstantinas Sirvydas

Folkmaro (Volkmar) *Dictionarium quator linguarum* 1613 m. III leid. (I leid. – *trium*: be graikų kalbos). Kodėl šaltinio dalykišką *dictionarium* (žodynas) būtų keitęs į *promptuarium* (aruodas; spinta), priežastis gali būti lingvistiškai nereikšminga – įsigalincio įmantriojo baroko mados vėjai (kaip ir kiek vėlesnis *clavis* – raktas).

Tačiau Gžegožo Knapksio (Grzegorz Knapiusz) dvilypio pavadinimo *Thesaurus polonolatinograecus seu Promptuarium linguae Latinae et Graecae* (1621 m.) – Sirvydo antrojo žodyno vardyno šaltinio barokiniai pavadinimai *thesaurus* ir *promptuarium* jau pakeisti – mados nepastovios!.. – akademinis žodžiu – *Dictionarium trium linguarum*. Pažymė-

tas – irgi akademiška – autorius: *auctore Constantino Szyrwid* – sulenkinta forma (*Sz*), nors yra išlikęs lotyniškas, bet lietuvišką formą (*S*) liudijantis 1617 m. autografas – *Constantinus Syrwid*. Nurodyti metai – M.DC.XLII, pažymėtas leidimas: *Tertia editio recognita & aucta*. Pratarmėje *Ad Studiosam Iuventutem* pasakyta, kad 1631 m. (tai ir Sirvydo mirties metai) leidimo (tuo pačiu pavadinimu) visi egzemplioriai išgraibyti (suplėšyti? – *distracta essent*). Jų iki šiol nė vieno nerasta. Nors pratarmėje sakoma, kad 1642 m. leidime daug pataisymų, patikslinimų, gausiau sinonimų, t. y. lietuviškų atitikmenų, bet tai perdėta. Ir vėlesni leidimai – IV, V – yra *recog-*

nita & aucta, bet skirtumai visai nedideli – tiek aišku, kad nevisiška kartotė. Taigi pagrindinis darbas yra 1631 m. leidimas – neaišku, ar Sirvydas jį išvydo (mirė rugpjūčio 23 d.), o kad 1628 m. jėzuitų kataloge apibūdinamas kaip „visiškai nusilpęs“, tai tikrai buvo nuo ko – ir baigiamasis žodyno darbas, ir *Punktų sakymų* (d. 1 – 1629 m.) rengimas. Vargu ar 1628 m. buvo nedarbinas (jo mokinio Jono Juknavičiaus pagalbos mastas sunkiai nustatomas) – juk dar nuo to laiko netrumpai gyveno.

Rengdamas šį, antrąjį, žodyną pirmuoju Sirvydas mažai naudojosi, bet vertino jį, nepaliko užmarščiai – laikė I leidimu. Taigi autoriaus valia formaliai bibliografiškai galima kalbėti apie Sirvydo vieno žodyno 5 leidimus (tik I leidimo negalima vadinti kaip kitų). Žodyno sudėties skirtumas nedidelis: I leidimo 2 tūkst. žodžių (trečdalis leidimo) nėra III leidime, o šia-

me – 6 tūkst. naujų. Leksikografijos istorijoje susirastų panašių perdirbtų ir dvigubai papildytų leidimų. Autoriaus (ar leidėjo) valia svarbi – tai Sirvydo autorystės akivaizdus pripažinimas: svarbiausia – chronologija, metai, pavadinimas. Leksikografiškai matant čia 2 žodynus, pirmasis (tiksliau negu senasis) vis tiek lieka be pavadinimo, tik *defektinis*.

Labai vertinant Sirvydo *Dictionarium polonolatinum* (1641) pridurtina, kad juo pasinaudota ir Gerorgo Elgerio žodyniui *Dictionarium Polono-Latino-Lottanicum* (Vilnius, 1683), bet neužmirština, kad Sirvydo čia remtasi Knapksiu.

Konstantinas Sirvydas – ne tik pirmasis lietuvių žodynininkas, bet ir originalių lietuviškų pamokslų rinkinio *Punktai sakymų* (d. 1, 1629 m.) autorius (d. 2, 1644 m. – Jono Jaknavičiaus vertimas į lenkų kalbą). Tai irgi – kalbos duomenų šaltinis, baroko stiliaus religinės literatūros paminklas.

Etnokosmologijos muziejus pasirengęs naujovėms

Kapsulė, kurioje fiksuojama Etnokosmologijos muziejaus rekonstrukcijos darbų pradžia, bus įmūryta į statinio pamatus

Rugsėjo 21 d. įvyko Lietuvos Etnokosmologijos muziejaus (Molėtų raj., Kelionių km.) rekonstrukcijos, vykdomos ES lėšomis, kertinio pamatų akmens ir kapsulės su dokumentais įmūrijimo iškilmės.

Etnokosmologijos muziejus buvo pastatytas 1990 m. Muziejaus statinį pagal architekto Vytauto Lisausko sumanymą sudarė du metalo konstrukcijų bokštai ir du rombo formos pastatai, sujungti požemine galerija, kylančia aukštyn. Kasmet sparčiai augo lankytojų skaičius, tad pribrendo reikalas turėti naujas patalpas, tinkančias ekspozicijas, dangaus stebėjimo ir modernios muziejinės veiklos poreikiams. Per struktūrinius Europos fondus įgyvendinus laimėtą *Phare PPF* projektą iškilis unikalus ir netikėtos koncepcijos muziejus – kultūrai reikšmingas statinys, savo forma ir idėja artimas kosminiams objektams. Tai bus vientisas, įvilktas į aliuminio bei stiklo rūbą kūrinys – erdvinė skulptūra. Jame lankytojai ras 250 kv. m. ploto parodų salę, 50 vietų konferencijų salę su moderniausia skaitmenine aparatūra, iš esmės atnaujintą požeminę ekspozicijos galeriją. Čia veiks mokslinės informacijos centras, rinkinių saugykla, biblioteka ir jauki kavinukė. Greituminis liftas lankytojus kels į 50 m aukštį, kur stikliniame

J. A. Krikštopaitis nuotraukos

Etnokosmologijos muziejaus įkūrėjas ir direktorius dr. Gunaras Kakaras demonstruoja muziejaus statinių rekonstrukcijos modelį

elipsoidinės formos patalpoje jie išvys Labanoro draustinio peizažą. Šioje patalpoje vyks moksliniai seminarai, muzikos, poezijos, dailės vakarai. Čia taip pat bus galima per modernaus teleskopo optiką išvysti paslaptinius dangaus kūnus. Rekonstrukcijos projekto autoriai – architektai Ričardas Krištapavičius, Andrius Gudaitis, skulptorius Algis Kuzma.

Saulėtą bobų vasaros dieną šalia betono ir armatūros tinklų karalystės susirinko būrys vadovų bei klerkų ir, žinoma, grandiozinės idėjos puoselėtojai, projekto architektai, statinio projektuotojai. Susirin-

kusius asmenis pasveikino muziejaus direktorius ir muziejaus įkūrimo svarbiausias herojus dr. Gunaras Kakaras. Kalbėjo jo bendražygiai, projekto autoriai, kažką išlemti klerkai. Kertinio akmens ir kapsulės įmūrinimo ceremoniją pagal lietuvių senąją tradiciją pradėjo prof. Libertas Klimka. Cementinio skiedinio simbolinius „užtepimo“ veiksmus atliko valdžios vyrai. Katalikų kunigas, pašventinę svarbiausią veiksmo vietą, užbaigė ceremoniją.

Prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis

Aivarui STEPUKONIUI paskirta prestižinė UNESCO ir Keizo Obuchi tyrimų stipendija

UNESCO ir Keizo Obuchi tyrimų stipendijų programos atrankos komitetas skyrė stipendiją Kultūros, filosofijos ir meno instituto Lyginamųjų kultūros studijų skyriaus mokslo darbuotojui dr. Aivarui Stepukoniui atlikti mokslinį tyrimą tema *One World-One Philosophy? Global Perspectives in the Humanities* Havajų universitete (JAV).

Ši bendroji UNESCO ir Japonijos vyriausybės programa 20 jaunų mokslininkų kasmet suteikia galimybę gilinti mokslines žinias kitų šalių mokslo institucijose.

UNESCO tęsia konkursą UNESCO ir Keizo Obuchi Research Fellowships Programme (*Japan Funds-in-Trust Project 2008 Cycle*) stipendijai gauti. Dokumentai priimami iki 2007 metų gruodžio 15 d. Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriatare (Šv. Jono 11, LT-01123 Vilnius, tel. (8 ~ 5) 210 7340, faks. (8 5) 210 7343).

Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriato informacija

Mokslininkų dėmesiu!

Pranešame, kad nuo šių metų **spalio 1 d.** Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas priima mokslininkų, mokslininkų grupių ir mokslo bei studijų institucijų prašymus skirti Fondo paramą **2008 m.** Prašymų priėmimo tvarka, jų formos ir reikalavimai išdėstyti Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo **Prašymų teikimo, jų nagrinėjimo, lėšų skyrimo, ataskaitų teikimo ir vertinimo tvarkos apraše** (www.vmsfondas.lt, Mokslo skyrius, **Paramos prašymas**). Visi prašymai Fondo paramai gauti turi būti įteikti **nurodytais terminais**.

Eil. Nr.	Fondo remiamos veiklos kryptis	Prašymus gali pateikti	Prašymų pateikimo terminas
1.	1.1. Aukštųjų technologijų plėtros programos projektai; 1.2. Pramoninės biotechnologijos plėtros projektai.	Mokslo ir studijų institucijos, kiti juridiniai asmenys	Lapkričio 1–30 d.
2.	Ministerijų užsakomų programų projektai (temos)	Mokslo ir studijų institucijos, kiti juridiniai asmenys	Lapkričio 1–30 d.
3.	Mokslininkų grupių projektai	Mokslininkai, mokslininkų grupės	Spalio 1–30 d.
4.	Projektai pagal tarptautines sutartis	Mokslo ir studijų institucijos	Spalio 1–30 d.
5.	Ūkio subjektų užsakymu vykdomi projektai	Mokslo ir studijų institucijos	Nuolat sausio 1–rugsėjo 30 d.
6.	Mokslo kūriniai	Mokslininkai, mokslininkų grupės	Spalio 1–30 d.
7.	Mokslo renginiai	Mokslo ir studijų institucijos, kiti juridiniai asmenys	Lapkričio 1–30 d.
8.	Doktorantų stipendijos	Dieninių ir neakivaizdinių studijų doktorantai	Lapkričio 15–gruodžio 15 d.
9.	Mokslininkų stažuocių programa	Mokslo ir studijų institucijų mokslininkai	Spalio 1–30 d.

Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas

Šiaulių universiteto taryba skelbia viešą konkursą Šiaulių universiteto (ŠU) rektoriaus pareigoms eiti.

Kandidatas pateikia šiuos dokumentus:

1. Kandidatą išskėlusios ŠU fakulteto tarybos posėdžio protokolo išrašą arba 1/3 Senato narių pasirašytą pritarimą.
2. Kandidato prašymą Senato pirmininkui dalyvauti konkurse.
3. Profesoriaus atestato nuorašą (jei kandidatas nėra ŠU profesorius).
4. Gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą.
5. Universiteto veiklos programą (iki 3 psl.).

Konkurso dokumentai pateikiami Šiaulių universiteto raštinei (Raštinės vedėja Kristina Tankūnienė, tel. (8 ~ 41) 595 822, faks. (8 ~ 41) 595 809, el. paštas rastine@cr.su.lt) Vilniaus g. 88, 76285, Šiauliai, iki 2007 m. spalio 19 d. 15.00 val.

Rektorius bus renkamas Senato posėdyje 2007 m. lapkričio 21 d.

Šiaulių universiteto taryba

Universitetų dvasingumas ir pragmatiškumas (3)

Atkelta iš 3 p.

Bet universitete daromi „daiktai“ yra ypatingi: tai knygos, moksliniai straipsniai, pagaliau tai parengti ir į gyvenimą paleidžiami specialistai.

Knyga knygai nelygi, kaip ir specialistas specialistui. Ar visos universitetuose „gaminamos“ knygos gimdo naujas mintis, skatina naujas vizijas? Toli gražu. Daug knygų ir straipsnių parašoma tik ataskaitoms. Beje, ir ne tik Lietuvoje. Žinoma, niekada nebuvo ir nebus taip, kad vadinamąją mokslinę produkciją sudarytų produktai, galintys pretenduoti išskirtinumą, apdovanojimus, premijas ir t. t. Reikia ir trumpalaikio ar net vienkartinio naudojimo produktų. Vis dėlto jie tikrąją paskirtį gali atlikti tik tada, jeigu juose yra savarankiškos mokslinės kūrybos elementas. Priešingu atveju tai imitacija, falsifikatas. Beje, kai kalbame apie aukštąsias mokyklas, turime neužmiršti ir jų švietėjiškos, kultūrinės misijos.

Knyga turi „gimdyti“ kitą knygą, o dėstytojas – palikti mokinių, savo darbo tęsėjų?

Tai aukščiausias lygis, bet nebaigiau minties apie reformą. Kalbame apie masinį aukštąjį mokslą. Vadinasi, šalia tradicinės ir su dvasia susijusios universiteto misijos turi būti ir aukšto intelekto „gamybininkų“, kurie panaudoja vadinamąsias žinias savo profesinėje veikloje.

Tai užuomina į „žinių visuomenę“?

Nesu tikras, ar ši sąvoka apskritai tinkama, nors vartojama tarptautiniu mastu. Ji gal ir turi prasmę istoriniu sociologiniu požiūriu, kaip nuoroda į visuomenę, kurios gyvenime lemiamą ar bent jau didesnę negu bet kada iki šiol vaidmenį vaidina mokslo teikiamos žinios. Bet, kaip žinia, jos irgi reliatyvios. Tad filosofiniu ir net politiniu požiūriu šios sąvokos vertė abejotina, jeigu ne klaidinanti. Juk masinėje visuomenėje žinios pirmiausia tėra žiniasklaidos ir reklamos formuojami stereotipai. Prasmingesnė yra „žinių ekonomikos“ sąvoka. Vien dėl to, kad nurodo konkrečią visuomenės gyvenimo sritį – ekonomiką, kaip veiklą, nors ir ji nėra atskirta nuo kitų žmogaus ir visuomenės gyvenimo sričių.

Dabar jau kalbame apie kūrybinę visuomenę.

Gal nesileiskime į filosofinį lygmenį. Grįžkime prie universitetinio lygmens aukštųjų mokyklų. Ar visos jas verta vadinti universitetais?

Bet toks jų oficialus pavadinimas. Ar reforma numato pradėti naujas lenktynes, kuri aukštoji mokykla verta vadintis universitetu, o kurį bus nuritinta atgal į institutą ar kolegijos statusą?

Nors ne pavadinime esmė, bet geriau, kai vardas atitinka turinį, kai tuo pačiu vardu nevadiname skirtingų tipų ir skirtingos paskirties daiktų ar institucijų. Pavyzdį pateiksiu iš kitos srities. Dar 1989 m. rašiau, kad mieste gatvėvardžiai turi būti neatsitiktiniai, bet reikšmingi, atitikti istorinę, kultūrinę ir lokalinę tos vietos prasmę. Jei gatvėvardžiams skirta tik adreso funkcija, tai pakaktų gatves numeruoti. Bet to juk nenorime, nors kai kuriose valstybėse taip ir daroma. Mums gatvėvardžiai

turėtų pažymėti miesto unikalumą, tačiau mūsų miestuose labai daug atsitiktinių ir mažai ką sakančių gatvių pavadinimų.

Man tai reikšmingi dalykai, ir tą patį galiu pasakyti apie mokslo ir studijų institucijų vardus. Daiktas ir jo vardas turi atitikti vienas kitą. Kai to nėra – bereikalingas chaosas. Vis dėlto skirčiau klasikinius universitetus ir to paties lygio specializuotas aukštąsias mokyklas.

Per finansavimą pažeidžiamas įstatymas

Klasikinius jau siūloma vadinti mokslo universitetais. Bet kas tada yra „visi kiti“? Ne mokslo?

Istorikas ir archeologas Eugenijus Jovaiša kuria puikius Lietuvos istorijos mokomuosius vaizdo siužetus

Egzistuoja tokia idėja, atsiradusi ne Lietuvoje, skirti mokslo ir studijų universitetus. Atskira ir netrumpa kalba būtų, ko tuo siekiama. Aš manau, jei studijos aukštojoje mokykloje nesusijusios su mokslu, su mokslo tyrimais, tai jokia aukštoji mokykla – joks universitetas.

Beje, šia proga verta sustoti prie seniai diskutuojamo klausimo, ar mūsų universitetuose yra optimalus santykis tarp dviejų pagrindinių universitetuose atliekamo darbo pusių – mokslinio tyrimo ir mokymo. Manau, kad ne. Iš sovietinių laikų paveldėjome dualistinę mokslo ir studijų „gamybinę“ institucijų sistemą. Valstybės politika buvo tokia, kad pagrindinis mokslinis tiriamasis darbas buvo telkiamas mokslo institutuose, o aukštųjų mokyklų pagrindinė misija – mokymas ir auklėjimas. Žinoma, mokslo tiriamasis darbas buvo privalomas ir aukštosios mokyklos dėstytojams, bet čia jam buvo skiriamas antraeilis vaidmuo.

Mokslo institutams valdyti buvo sukurta „ministerija“, kuri vadinosi Mokslų akademija su šokia tokia akademikų institucine autonomija mokslui. Aišku, sovietų valdžia per akademijų administraciją diktavo savo reikalavimus, bet niekas iš Mokslų akademijos nebuvo

atėmęs slapto balsavimo teisės ir panašiai. Tačiau tam tikras savarankiškumas išliko. Lietuvos MA galbūt galime prisiminti, kad Lietuvos viso mokslo ideologas Henrikas Zimanas akademiku taip ir netapo, nors mėginimų būta. Ir nieko nebuvo galima padaryti, nes nepavyko priversti akademikus balsuoti ne pagal jų norą.

Pateikėte kone klasikiniu tapusį pavyzdį, kai norima pagirti Akademiją. Bet būta ir kitokių pavyzdžių, kai jos nariais tapo ne pačios ryškiausios mokslo asmenybės.

Kai kas tapo. Bet noriu grįžti prie universitetų. Kas juose blogai? Manau, santykis tarp edukacinio ir mokslinio tiriamojo darbo juose nėra optimalus. Dabar apie 70 proc.

Sutinku. Tai viena iš didesnių bėdų dabartiniuose universitetuose. Ji trukdo kūrybai, bet yra patogi apskaitos priemonė administracijai. Beje, šiuo atveju mintyje turiu ne universitetų, o valstybės administraciją. Šios bėdos priežastis – administracinis komandinis mąstymas ir nepasitikėjimas kitu – tebekultivuojamas mūsų visuomenės broožas. O universitetų mokomojoje veikloje reikalingi ne tik talentingi ir kūrybingi pedagogai, bet ir „grynieji“ mokslininkai, neturintys pedagoginės gyslelės. Žinoma, edukaciniame procese ne jie turėtų vyrauti.

Kur akademinėje aplinkoje tokių asmenybių naudo studentams?

Kūrybingoje atmosferoje kūrybingas žmogus gali pamatyti, kokio „būtino“ darbo ne visada reikia skubotai griebtis. Gal kai ko nereikia daryti. Dar tarybiniais metais studijuodamas, po to ir pats dirbdamas universitete apie tai pasikalbėdavau su artimesniais draugais ir kolegomis. Būdami studentai piktindavomės kai kuriais dėstytojais ir profesoriais, kad jie „kirviai“, dėsto nuobodžiai ir pan., nors žinojome, kad kai kas iš jų buvo rimti mokslininkai.

Esu klausęs tokių dėstytojų, kurie tiesiog deklamuodavo, sklandžiai mintį liedavo, bet po 10 minučių klausytojus miegas apimdavo. Kitas kalbėdavo ekspromtu ir ne labai sklandžiai, užsirašyti beveik nebuvo įmanoma, bet kai kurias jų mintis ar pamąstymus iki šiol atsimenu. Žodžiu, jeigu studijuoji ne tik egzaminui, nesitenkini vien paskaitomis, bet dirbi savarankiškai, tai iš skirtingiausių dėstytojų gali pasisemti išminties ir naudos. Rimtai studijuojančiam tam tikra nauda yra net iš tų, kurių geras pedagogas nepavadinsi – matai pavyzdį, kaip nereikia daryti. O gyvenime juk visko yra ir bus.

Užtektų, pavyzdžiui, prisiminti, kad ir žymusis Hėgelis nebuvo geras paskaitininkas, bet jis visą gyvenimą ne tik rašė, bet ir dėstė...

Hėgeliui pasisekė, kad neteko dirbti dabartinėmis Lietuvos sąlygomis. Ko gero, nebūtų atestuotas, kaip neparašęs straipsnių į ISI žurnalus.

Gal pironizuoti dabartinės lietuviškos mokslo ir studijų tvarkos neprotingo reglamentavimo tema labiau tiktų I. Kanto pavyzdys. Jis tikrai niekur nebuvo išvažiavęs iš Karaliaučiaus, o ir savo veikalus rašė be išnašų.

Trūksta edukacinių tikslų

Esate baigęs Vilniaus universitetą ir nemažai metų jame dirbęs. Kodėl jį palikote, juk tai didžiausias, populiariausias ir prestižiškiausias Lietuvos universitetas?

Kaip jau esu sakęs anksčiau, visiškai Vilniaus universiteto nesu palikęs. Tebedirbu jame antraeilėse pareigose. Išėjau iš jo dėl tam tikro psichologinio nuovargio. Pakvietė į Vilniaus dailės akademiją ir pasiūlė geresnes sąlygas. Bet ten dirbau neilgai. Buvau pakviestas į Vytauto Didžiojo universitetą, kuris kūrėsi nuo nulio ir bemaž dešimt metų buvo mano pagrindinė darbovietė. Buvau besikuriančios Istorijos katedros vedėjas (nors ją pradėjo kurti doc. Rimantas Mar-

čėnas ir prof. Antanas Tyla). Vėliau teko dirbti naujai įkurtu Politikos mokslų ir diplomatijos instituto direktoriumi. Žodžiu, buvo įdomu dalyvauti naujos aukštosios mokyklos, besiorientavusios į vakarietiškus, pirmiausia – amerikietiškus universitetus, kūrimo procesą. Bent iš pradžių erdvės kūrybiniam savarankiškumui ir net universitetinės dvasios ten buvo daugiau nei kur kitur, nors daug ko trūko. Ne-trukdė institucinė inercija, o ir valstybinis reglamentavimas dar nebuvo įgijęs tokios galios, kaip kad pastaraisiais metais. Kaune susikūrė kad ir nedidelė, bet tikra ir gyvybinga istorikų bendruomenė, kurios gyvenime dalyvauja ir dėstytojai, ir doktorantai, ir studentai.

Apskritai, jaučiau pareigą ir malonumą prisidėti prie socialinių ir humanitarinių mokslų ir studijų židinių ar centrų kūrimosi už Vilniaus ribų.

Jums neatrodė, kad Lietuvai užtenka sostinėje veikusių universitetų?

Man neatrodė ir neatrodo, kad net tokio dydžio valstybėje kaip Lietuva, visą aukštąjį, universitetinį mokslą ir studijas reikia koncentruoti vienoje ar dviejose vietose. Neva, taip būsime konkurencingesni tarptautiniu mastu. Nors sutinku, kad naujų universitetinių studijų centrų ir programų kūrimas Lietuvoje iki šiol vyko netinkamai – daugeliu atveju, kalbant metaforiškai, vežimas buvo statomas priešais arklį, arba, vežimas išsigyjamas, prisodinamas keleivių, o kam jį traukti nėra...

Bet tai irgi rodo, kad mokslo ir studijų sferoje nėra adekvataus dabarties sąlygoms viešosios politikos formavimo ir realizavimo mechanizmo.

Nepritariu ir sklandančiai idėjai prijungti Vilniaus pedagoginį universitetą prie Vilniaus universiteto. Nors sutinku, kad Vilniaus pedagoginis universitetas tinkamai neatlieka savo specifinės misijos – būti pagrindinių šiuolaikinių pedagogikos ir didaktikos mokslo bei studijų centru. Taip teigiu remdamasis man geriausiai pažįstamų mokslo ir studijų šakų – istorijos ir politologijos – situacija.

Istorikas ir archeologas Eugenijus Jovaiša kuria nuostabių Lietuvos istorijos mokomuosius vaizdo siužetus... Gal dar jų nesugebama reikiamai įvertinti.

Visiškai sutinku. Tai, ką daro Eugenijus Jovaiša, išties puiku ir nuostabu. Esu dalyvavęs jo projektuose. Bet aš kalbu ne apie atskirus ten dirbančius mokslininkus ir pedagogus, o apie pačią sistemą. Šiuolaikinius visuomenės poreikius atitinkančios edukologijos Lietuvoje, deja, nėra.

Dar 1995 m., šveicariško istorijos vadovėlio pratarmėje kėliau klausimą dėl šiuolaikinių istorijos didaktikos tyrinėjimų ir studijų reikalingumo Lietuvai. Juk bemaž visuose Vakarų universitetuose egzistuoja istorijos didaktikos katedros. Lietuvoje jų vis dar neturime. Edukologija Lietuvoje sukasi pušiau tuščiais apsisukimais. Dirba darbus, kurių poreikis pasibaigė gal jau prieš trisdešimt ar bent dvidešimt metų.

Bus daugiau

Inauguruoti žymūs Latvijos mokslininkai

Nuo šiol Lietuvos mokslų akademijos užsienio narių sąrašą papildė dviejų žymių Latvijos mokslininkų pavardės – profesoriaus Jurio EKMANIO ir profesorės Baibos RIVŽOS.

Lietuvos mokslų akademija rinkdama naujus užsienio narius ši kartą buvo ypač dėmesinga artimiausiems kaimynams Latvijos mokslininkams. Galimas dalykas, kad tai nėra atsitiktinumas, bet pirmieji tam tikro komplekso įveikimo požymiai: ligi šiol labai dažnai mokslo pranašų ieškoję tolesniuose ir toliausiuose kraštuose staiga juos aptinkame visai šalia, „braliukai“ žemėje. Šiame Eurovizijos dainų konkurso metu lietuvių atlikėjai iš Latvijos atskrieję balai ir tas iš Rygos per visą Europą nuskraidintas baltiškasis žodis „braliukai“ taip sušildė lietuvių širdis, kad ir mes į visa, kas latviška, dabar žvelgiame kaip į savo baltišką giminę brolių ir seserų laimėjimus.

Ši gal ir kiek ilgoka preliudija skirta pristatyti dviems išskiliams Latvijos mokslininkams, nuo šiol tapusiems ir Lietuvos MA užsienio nariais. Tai prof. Juris Ekmanis ir prof. Baiba Rivža. Abu labai tituluoti, Latvijos mokslų akademijos tikrieji nariai, užima reikšmingas pareigas savo valstybėje, jau nekalbant apie priklausomybę daugybei tarptautinių organizacijų, komisijų ir panašiai. Bent jau kai kuriuos iš jų išvardysime, bet vėliau. Pirmiausia pristatysime jų pagrindines dabar einamas pareigas. Juris Ekmanis yra Latvijos mokslų akademijos prezidentas, šias pareigas eina nuo 2004 m., kai pakeitė žymųjį akademiką ir iškilų asmenybę Janį Stradiņi. Tai irgi daug sakantis faktas. Prof. Baiba Rivža yra Latvijos švietimo ir mokslo ministrė ir Latvijos Respublikos Seimo (Saemo) narė, bet ir tai tėra vienos iš daugelio jos pareigų.

Šias asmenybes pristatėme ta tvarka, kuria jos buvo inauguruotos Lietuvos mokslų akademijos užsienio nariais. Juris Ekmanis buvo inauguruotas Vilnius universiteto rūmų Mažojoje auloje, o Baiba Rivža – LR švietimo ir mokslo ministerijos Ovaliojoje salėje.

Mokslui ir energetikai skiria savo gyvenimą

J. Ekmanio mokslinės veiklos kryptis – medžiagotyra ir jos taikymas energetikoje bei dozimetrijoje, optoelektronika, atsinaujinančios energijos sistemos, Latvijos energetikos ekonomika ir rinkodara. Profesorius veikia susijusi su fizikinė-

Akad. Baibą Rivžą, tapusią Lietuvos mokslų akademijos užsienio nare, sveikina šios Akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas, viešnios vyras ir Lietuvos ambasadorius Latvijoje Antanas Rinkus

mis energetikos problemomis, aplinkosauga, o tai daugeliui šalių labai aktualios sritys. Nieko nuostabaus, kad J. Ekmanis yra bendradarbiavęs su JAV, Kanados, Jungtinės Karalystės universitetais, jo mokslinių interesų sritys Lietuvoje mokslininkų darbais. Mokslininkas taip pat reiškiasi fizikinės ir techninės nacionalinės terminologijos srityje.

Būtina išskirti jo darbus metalų ir metaloidų koloidinių darinių tyrimų bare (optinės ir magnetinės savybės). Neatsitiktinai J. Ekmanis apdovanotas Baltijos šalių mokslų akademijų medaliu. Pastaraisiais metais bene daugiausia dėmesio jis skiria Bal-

Latvijos mokslų akademijos prezidentą Jurį Ekmanį sveikina Lietuvos mokslų akademijos prezidentas Zenonas Rokus Rudzikas ir įteikia užsienio nario diplomą

Su prof. Baiba Rivža panorą įsiamžinti Lietuvos mokslininkai

tijos šalių energetikai ir inovacijų politikai.

1992 m. J. Ekmanis buvo išrinktas Latvijos MA tikroju nariu ir Latvijos MA Senato nariu. 1994–2004 m. būdamas Latvijos MA viceprezidentu šias pareigas derino su

Latvijos mokslo tarybos vicepirmininko (1996–1997 m. ir 2000–2002 m.), o 1997–1998 m. ir nuo 2003 m. – su pirmininko pareigomis.

J. Ekmanis yra Latvijos ir Amerikos fizikų draugijų, Tarptautinės energijos ekonomikos asociacijos,

padarinius, įtaką šalies žemės ūkiui ir aplinkai. Europos Taryba jai yra patikėjusi įvertinti keletą projektų. B. Rivža teikia siūlymus ir Europos Komisijai, kaip turinti projektų identifikavimo, formulavimo, stebėsenos ir kaimo plėt-

ros, mokymo, įvairių ekonominių problemų sprendimų patirties. Profesorė yra tekę dirbti įvairiose ES programose, tarptautiniuose projektuose: ji buvo ES 6 Bendrosios programos (Maisto sauga ir kokybė) konsultantų grupės narė, vadovavo CROSS-BORDE, MICROCREDIT, INTERREG projektams. Latvijos MA B. Rivža yra Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriaus pirmininkė, Latvijos žemės ūkio ir miškų mokslų akademijos prezidentė, Georgofili akademijos (Italija) ir Švedijos karališkosios žemės ūkio ir miškų akademijos narė korespondentė.

Prof. B. Rivžos patirtis panaudojama UNESCO Aukštojo mokslo, tyrimų ir žinių forumo regioninio mokslinio komiteto Europai ir Šiaurės Amerikai veikloje, nes ji yra šio komiteto narė. Mokslininkė taip pat yra Europos Tarybos (Strasbūre) Mokslo ir švietimo komiteto, Europos Komisijos Aukštojo mokslo pakomitečio narė, Euro galimybių Baltijos jūros šalyse komisijos pirmininkė, o 1999–2003 m. buvo Europos žemės ūkio, maisto ir aplinkos akademijos asociacijos valdymo komiteto narė.

Nieko nuostabaus, kad 2000 m. žymi mokslininkė Baiba Rivža apdovanota aukščiausiu Latvijos apdovanojimu – Trijų žvaigždžių ordinu.

Profesorė nenutolusi ir nuo Lietuvos mokslo aktualijų, bendradarbiauja su Lietuvos MA Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriumi, Lietuvos žemės ūkio universitetu. Ji taip pat yra bendro Lietuvos, Latvijos, Estijos, Varmijos ir Mozūrijos (Olštynas, Lenkija) žemės ūkio universitetų žurnalo *Economics and Rural Development* (leidžiamas nuo 2006 m.) redakcinės kolegijos pirmininkė, Lietuvos MA žurnalo *Žemės ūkio mokslai* redakcinės kolegijos narė.

Lietuvos MA užsienio narės regalias prof. Baibai Rivžai įteikė šios MA prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas. Naująją užsienio narę pasveikino Lietuvos švietimo ir mokslo ministrė Roma Žakaitienė, Lietuvos žemės ūkio ministerijos viceministrė dr. Virginija Žoštautienė, sveikinimo žodį tarė Latvijos ambasadorius Lietuvoje Hardijus Baumanis ir kiti asmenys.

Lietuvos ambasadorius Latvijoje Antanas Vinkus, specialiai šios inauguracijos progai atvykęs iš Rygos, prof. Baibą Rivžą pasveikino prakalba gražia latvių kalba. Visi kiti kalbėtojai tiek per Jurio Ekmanio, tiek per Baibos Rivžos inauguraciją kalbėjo tik angliškai. Įdomu, globalizacija artina ar tolia brolių tautas?

Gediminas Zemlickas

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Kristina Sakalauskienė

Dizainerė Jolanta Mitalauskaitė

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 ~ 5) 212 1235

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.

Perspauddinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuva“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius